

תכנית הוראה

להטמעת יעדי החינוך הלשוני

בכיתות ה

יעדים

עקרונות לתכנון

דרכי הוראה

תשע"ב

פיתוח תכנית ההוראה להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות ה:

ייזום רעיון כתיבת התכנית :

זהבה שמש, מנהלת האגף לפיתוח יוזמות במנהל הפדגוגי

ריכוז תהליך הפיתוח והשתתפות בכתיבת כל הפרקים:

אתי בוקשפן, מנהלת המחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי

צוות הכתיבה

א. פרק "תכנון תהליכי הוראה למידה בחינוך לשוני"

אילנה מסט, מנחה ארצית במחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי

גילה קרול, מנחה ארצית במחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי

ב. פרקים הכוללים את יעדי החינוך הלשוני

אילנה מסט, מנחה ארצית במחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי

מוריה טלמור, מנחה ארצית במחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי

ג. "היבטים להתבוננות בשיעורי עברית"

מנחות ארציות במחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי : אילנה מסט, איילה זהבי, אירית כהן, אודיה מל, גילה קרול, לימור לוויט, שלי וייסמן, שרה הופמן

יעל נדלר, מפקחת על תחום החינוך הלשוני בחמ"ד

קראו והעירו

על התכנית כולה : יהודית קדש, מנהלת האגף לחינוך יסודי

יעל נדלר, מפקחת על תחום החינוך הלשוני בחמ"ד

על הפרק: "תכנון תהליכי ההוראה והלמידה" **וכל הפרקים העוסקים** ב"יעדי החינוך הלשוני"

מזל שיניאק, מפמ"ר עברית

דליה הלוי, מפקחת על החינוך הלשוני בקדם יסודי ובחינוך היסודי במזה"פ

תוכן העניינים

עמוד 4	מכתב מקדים
עמוד 6	פתח דבר
עמוד 7	פירוט היעדים
עמוד 8	אופני פעולה מרכזיים
עמוד 9	הגדרת תפקיד השותפים
עמוד 13	תכנון תהליכי הוראה-למידה בחינוך לשוני
עמוד 21	קידום הדיוק והשטף
עמוד 25	הפקת משמעות מטקסטים מעולם השיח העיוני
עמוד 29	הוראה ולמידה של יצירות ספרות
עמוד 34	קריאה להנאה
עמוד 37	הרחבת אוצר מילים
עמוד 41	קידום תהליכי כתיבה
עמוד 45	הבעה בע"פ
עמוד 48	פיתוח ידע מטה לשוני
עמוד 52	שילוב מיומנויות אורייניות בתחומי הדעת
עמוד 54	התנסות עצמית בביצוע משימות
עמוד 56	היבטים להתבוננות אפשרית בשיעורי עברית

טז באלול תשע"א

15.9.2011

שלום רב,

תכנית ההוראה להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות ה שלפניכם נגזרת מתוכנית הלימודים ומבוססת על המחקר העדכני ביותר בתחום ועל המחקר הבינלאומי ה-PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study).

תכנית הלימודים ב"חינוך לשוני: עברית-שפה, ספרות ותרבות" (תשס"ג) מיועדת לפתח בקרב כל תלמיד ותלמידה כשירות לשונית ברמה שתאפשר להם להשתמש בשפה לצורכיהם, בהתאם לתחומי העניין שלהם ולפי הנסיבות. פיתוח הכשירות האוריינית – משמעו יצירת נגישות אל הטקסטים הדבורים והכתובים בתחומי הדעת הנלמדים ולשם תפקוד חברתי. פיתוח הכשירויות האלה נעשה באמצעות הוראה שיטתית ומכוונת של תהליכי הבנה והפקה של טקסטים דבורים וכתובים מסוגות שונות, ובכלל זה לימוד דפוסי השיח והמבנים הלשוניים של השפה. שיפור ההישגים הלימודיים בחינוך הלשוני, הינו אחד מיעדי המשרד.

בתכנית ההוראה להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות ה שלפניכם מפורטים עשרה יעדים מרכזיים לקידום החינוך הלשוני:

- (1) פיתוח וייעול תהליכי קריאה- קידום השטף והדיוק, (2) הפקת משמעות מטקסטים מעולם השיח העיוני, (3) הוראה ולמידה של יצירות ספרות, (4) קריאה להנאה, (5) הרחבת אוצר המילים, (6) קידום תהליכי כתיבה, (7) הבעה בע"פ, (8) פיתוח ידע מטה לשוני, (9) שילוב מיומנויות אורייניות בתחומי הדעת ו- (10) התנסות עצמית בביצוע משימות אורייניות בבית ובכיתה.

התכנית נותנת מענה נרחב התומך בתהליכי התכנון של הוראת שיעורי העברית, מכוונת לדרכי הוראה מגוונות המתאימות לצרכים ההתפתחותיים של התלמידים בשכבת גיל זאת, ומותאמת לחומרי הלמידה האופייניים לשכבת גיל זאת. התכנית מפרטת את הזדמנויות הלמידה להטמעת עשרת היעדים תוך מיקוד בפעולות ההוראה של המורים בשיעורי עברית ותוך ציון מפורש של התנסויות התלמידים הנחוצות ללמידה אפקטיבית, שתאפשר להם לעמוד בהישגים הנדרשים בחינוך הלשוני. התוכנית גם מנחה ומפרטת פעולות הוראה לקידום תלמידים מתקשים מחד גיסא, ולקידום תלמידים מצטיינים מאידך גיסא.

בנוסף לכך מפרטת התוכנית הצעות לשילוב מיומנויות התקשוב בחינוך הלשוני במקומות המשמעותיים לקידום מטרות השפה.

כדי לתמוך בתהליך היישום של התוכנית, פותח מערך השתלמויות להעמקת הידע המקצועי של מורי השפה בכיתות ה במסגרת המתווה להתפתחות מקצועית שתלווה מערך הדרכה בית ספרי. במהלך שנת הלימודים תשע"ב נשלח אליכם גם יחידות הוראה ו- 50 ספרים לקריאה להנאת התלמידים.

בברכת עבודה מרתקת ופורייה,

המזכירות הפדגוגית :

האגף לחינוך יסודי :

מזל שניאק- מפמ"ר עברית

יהודית קדש – מנהלת האגף לחינוך יסודי

דליה הלוי- מפקחת עברית לקדם יסודי וליסודי

אתי בוקשפן – מנהלת המחלקה למיומנויות יסוד

מדינת ישראל
משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
הפיקוח על הוראת העברית

המינהל הפדגוגי
האגף לחינוך יסודי

לפרטים נוספים:

יעל נדלר – מפקחת על תחום החינוך הלשוני בחמ"ד, טל': 0506282376, yaelnadler@bezeqint.net

מחוז דרום

שרה הופמן - מנחה מחוזית לחינוך לשוני במ"מ - 050-5289175 - Sara_hof@zahav.net.il
יפה אילוז - מנחה מחוזית לחינוך לשוני בממ"ד - 0523380565 - yaffaelouz@walla.com

מחוז חיפה

אילנה מסט - מנחה מחוזית לחינוך לשוני במ"מ - 050-6283556 - ilanamast@bezeqint.net
ברכה טננבאום - מנחה מחוזית לחינוך לשוני בממ"ד - 0528360719 - tenn@netvision.net.il

מחוז ירושלים

אירית כהן - מנחה מחוזית לחינוך לשוני במ"מ - 050-6289253 - Irit_c4@walla.com
יפה חן - מנחה מחוזית לחינוך לשוני בממ"ד - 0506289018 - yafa_chen@walla.com

מנח"י מ"מ וממ"ד

שלי וייסמן - מנחה מחוזית לחינוך לשוני במ"מ - 050-6283533 - Shelly2004@walla.co.il
אורית רוזנמן - מנחה מחוזית לחינוך לשוני בממ"ד - 0545485319 - oritros@gmail.com

מחוז מרכז מ"מ וממ"ד

גילה קרול - מנחה מחוזית לחינוך לשוני במ"מ - 050-6289243 - mkroll@nonstop.net.il
סיגל שאקי - מנחה מחוזית לחינוך לשוני בממ"ד - 0544897418 - shakifm@netvision.net.il

מחוז צפון מ"מ וממ"ד

אילה זהבי - מנחה מחוזית לחינוך לשוני במ"מ - 050-6289236 - ayalazav@gmail.com
אפרת עמיצור - מנחה מחוזית לחינוך לשוני בממ"ד - 0506568823 - efrat.amitzur@gmail.com

מחוז ת"א

אודיה מל - מנחה מחוזית לחינוך לשוני במ"מ - 050-6288931 - odeyamehl@gmail.com
אלישבע פרידמן - מנחה מחוזית לחינוך לשוני בממ"ד - 050-6288905 - Spl111@@bezeqint.net

פתח דבר

התלמידים הלומדים בכיתה ה' בשנה"ל תשע"ב התנסו במהלך השנתיים שחלפו בתהליכי למידה אשר פיתחו את כשירותם האוריינית להתמודד עם המעבר מלימוד הקריאה כמטרה אל השימוש בקריאה למטרות למידה והנאה. בכיתה ה' נחשפים התלמידים לטקסטים במגוון סוגות ועולמות שיח בעלי רמת מורכבות גבוהה יותר מזו שנחשפו אליה בשנה שחלפה. לפיכך יש חשיבות רבה להמשיך ולשכלל את יכולותיהם הלשוניות כדי שיעמדו בהישגים הנדרשים מהם.

בסוף כיתה ה' מתקיים מבחן המיצ"ב בשפת אם עברית (חיצוני או פנימי). תוכנית ההוראה להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות ה', המפורטת במסמך זה מתווה עקרונות ודרכי הוראה המייתרים את הצורך בפעילויות ממוקדות של הכנה למבחני המיצב המנותקות מתוכנית הוראה בעלת הקשר. תכנון מיטבי של שיעורי העברית על-פי העקרונות המוצעים ועל ידי יישום דרכי ההוראה המפורטות יוכלו לשמש אבני דרך במימוש מטרות השפה ועמידה בהישגים הנדרשים על-פי תוכנית הלימודים.

תכנית הלימודים לבית הספר היסודי **חינוך לשוני: עברית-שפה, ספרות ותרבות** רואה בשפה אמצעי תקשורת בהקשר החברתי – תרבותי שבו חיים ופועלים דובריה. התכנית תשמש ציר מרכזי של העשייה בבית הספר היסודי מאחר וכישורי ההבנה וההבעה הלשוניים דרושים ללומדים בכל תחומי הדעת הנלמדים. הנחות היסוד של תכנית הלימודים, עקרונותיה ויעדיה נסמכים על ממצאי המחקר בשפה העברית ועל ממצאי המחקר הבינלאומי העדכני. השפה הכתובה והדבורה משמשת **כאמצעי** ללימוד נושאים מתחומי הדעת השונים, וכמטרה בפני עצמה בשיעורי העברית.

תכנית ההוראה להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות ה' נכתבה מתוך מטרה לשמש כלי התומך בהטמעת תכנית הלימודים בחינוך לשוני, ועל כן היא מציעה מודלים יישומיים המתייחסים לרב הממדיות שבתהליך:

- ניסוח יעדים מפורטים הנגזרים מתכנית הלימודים
- הצגה של התשומות הנדרשות ליישום
- התייחסות לשותפי התפקיד
- עקרונות לתכנון של תהליכי הוראה למידה
- המלצות על דרכי הוראה לקידום היעדים
- הזדמנויות למידה הנדרשות מן התלמידים בכיתות ה'
- פעולות הוראה לקידום תלמידים מתקשים ותלמידים מצטיינים
- קידום יעדי השפה בסביבה מתוקשבת

פירוט היעדים:

1. פיתוח וייעול של תהליכי קריאה – קידום השטף והדיוק
2. הפקת משמעות מטקסטים מעולם השיח העיוני
3. הוראה של יצירות ספרות
4. קריאה להנאה
5. הרחבת אוצר המילים
6. קידום תהליכי כתיבה
7. הבעה בע"פ
8. פיתוח ידע מטה לשוני
9. שילוב מיומנויות אורייניות בתחומי הדעת הנלמדים
10. התנסות עצמית בביצוע משימות אורייניות בבית ובכיתה

אופני פעולה מרכזיים

1. בחירת מורים

- הוראת שפת האם בכל כיתה תיעשה על ידי מורה אחת לשפה (ולא על ידי כמה מורות).
- מומלץ שכל מורה שמלמדת עברית כשפת אם תשתתף באופן פעיל בהשתלמות המיועדת לחינוך לשוני למורי שפה בכיתות ה, בהיקף של 30 ש'.

2. הרחבת שעות ההוראה

- יתקיימו 7 שעות שפה שבועיות, 6 שעות מתוך התקן הבית ספרי ושעה אחת תוספתית שתועבר מהמטה לשנת הלימודים תשע"ב.
- תלמידים מתקשים בתחום החינוך הלשוני בכיתות ה יקבלו מענה עפ"י שיקולי הדעת הבית ספריים.

3. סביבה לימודית

- ההוראה תתבסס על ספרי לימוד מאושרים בלבד (על פי חוזר האגף לאישור ספרי לימוד).
- הסביבה הלימודית תעודד נגישות למחשבים.
- הסביבה הלימודית בכיתות ה תכלול ערכה של 50 ספרים לקריאה להנאה. הערכה תישלח במהלך שנת הלימודים תשע"ב.
- הסביבה הלימודית תשתנה בהתאם ליחידות ההוראה לכיתות ה שיישלחו ע"י המטה במהלך שנת הלימודים תשע"ב.
- הסביבה הלימודית תכלול מילונים מגוונים להרחבת אוצר מילים.

4. הדרכה

- מטה המשרד הקצה ימי הדרכה בית-ספריים ומחוזיים להטמעת יעדי החינוך הלשוני גם בשנת הלימודים תשע"ב, והדגש יושם על כיתות ה.
- מונתה מנחה מחוזית בכל מחוז. המנחה המחוזית תנחה את עבודת המדריכים בבתי הספר בהתאם למדיניות המטה ותרכז את המתווה להתפתחות מקצועית בתחום החינוך הלשוני במרכזי הפסג"ה במחוז.
- במהלך השנה ייערכו כמה ימי עיון ארציים/מחוזיים/אזוריים להעמקת הידע המקצועי הנדרש בקידום יעדי השפה.
- תהליכי ההדרכה יכללו הטמעה של יחידות ההוראה שפותחו ביוזמת המטה

5. הערכה ובקרה

- ההערכה בכיתות ה כחלק בלתי נפרד מתהליכי הוראה תיעשה פעמיים בשנה: **בחודש דצמבר** - באמצעות מבחני המדף המתאימים לכיתות ה המצויים באתר של הראמ"ה; **ובחודש מאי** - באמצעות מבחני מיצ"ב פנימיים וחיצוניים.

הגדרת תפקיד השותפים

תפקידי המורה

- להטמיע את תכנית ההוראה בחינוך לשוני לכיתות ה בזיקה מלאה לתכנית הלימודים בחינוך לשוני (תשס"ג)
- להכין תכניות עבודה מותאמות לשונות בין התלמידים.
- לקדם כל תלמיד, לעקוב אחר התקדמותו ולשנות את התיווך עפ"י הנדרש.
- לתכנן יחידות הוראה וליישמן על פי תכנית היעדים לכיתות ה ועל בסיס הישגי לומדים.
- לעשות שימוש מושכל בחומרי הלמידה המאושרים ע"י משרד החינוך.
- לעשות שימוש מושכל בתכנים ובאמצעים מתוקשבים בהוראת מטרות השפה – הוראת מטרות השפה? בשיעורי עברית.
- לעודד את התלמידים ליישם באופן מושכל מיומנויות תקשוב הנדרשות בתהליכי הלמידה בשיעורי עברית.
- להתאים את שיעורי הבית לתלמידים, לבדוק אותם ולתת משוב מקדם.
- להשתתף בהשתלמויות ובהדרכה.
- ליידע אחת לחודש את ההורים על תכנית העבודה ועל התקדמות התלמיד

תפקידי מנהל/ת ביה"ס

- להקצות 7 ש"ש לשיעורי עברית (6 שעות מן התקן הבית ספרי + 1 שעה תוספתית שניתנה לכיתה).
- להקצות זמן לעבודה בקבוצות עם תלמידים שלא שולטים עדיין בקריאה שוטפת ומדויקת ולעקוב אחר יישום יעיל של התוכנית לקידום.
- לבנות מערכת שעות שתאפשר שימוש מושכל בשעות ההדרכה לחינוך לשוני, באופן המאפשר צפייה ודיאלוג מקדם עם המורים.
- לקיים תהליכי למידה הכוללים צפייה בשיעורי שפה ודיאלוג מתמשך בין המדריכים למורים.
- למנות רכז שפה שאחראי להטמעת יעדי החינוך הלשוני בבית הספר, לליווי מורי השפה ולדיווח שוטף להנהלת בית הספר.
- לייחד במערכת, בתיאום עם המדריך הבית ספרי, משבצת זמן קבועה למפגש עם המדריך/ה והצוותים לצורך הנחיה ועיבוד חומרים.
- לוודא שצוותי ההוראה המלמדים שפה בכיתות ה הינם מקצועיים בתחום.
- לוודא שכל מורי השפה משתלמים בהתאם להנחיות ומיישמים את הנלמד בכיתות.

- לגבש נוהל לשימוש ולשמירה על יחידות ההוראה הנשלחות מן המטה לקידום מטרות החינוך הלשוני.
- לגבש נוהל של קליטה של ערכות הספרים שיישלחו מן המטה ושימוש נאות בהם לקריאה להנאה.
- לבדוק באופן שוטף את ההתקדמות בהטמעה של יעדי החינוך הלשוני תוך דיאלוג מתמיד עם הרכז, עם המדריך/ה ועם צוות בית הספר.
- ליידע את ההורים על התכנית ועל התקדמות התלמידים במועדים קבועים מראש.

תפקידי המדריך/ה בבית הספר

- לבנות עם צוות מורות השפה בכיתות ה את תכנית העבודה השנתית הכוללת את כל היעדים לכיתות ה. התכנית תישלח לאישור למדריך מרכז במחוז.
- לפתח את הידע ואת דרכי העבודה של המורים המודרכים באמצעות צפייה, הדגמה וניהול דיאלוג מקדם.
- להעמיד לרשות המורים חומרי למידה ועזרי הוראה שפותחו ביוזמת האגף לחינוך יסודי.
- להדריך כיצד יש לשלב את האמצעים הטכנולוגיים לקידום תהליכי הוראה למידה בחינוך הלשוני.
- לנתח סיטואציות הוראה עם צוות המורים.
- לשתף את מנהל בית הספר המורים בתהליכי הדרכת המורים שהתקיימו בבית הספר.
- להתייעץ עם מפקח בית הספר לגבי קשיים שעולים במהלך העבודה ולשקול במשותף דרכים לפתרון.
- להשתתף בהשתלמויות מחוזיות להעמקת הידע המקצועי בחינוך הלשוני, בימי עיון ובמפגשי מדריכים.

תפקידי המדריך המחוזי בחינוך לשוני

- ליזום מפגשים קבועים לדיאלוג מתמשך עם מדריכות החינוך הלשוני במחוזות, עם הפיקוח במחוז ועם הנהלת המחוז.
- להשתתף במפגשי למידה עם נציגי המטה לפיתוח וללמידה של העקרונות ושל רכיבי המדיניות.
- לדאוג ולרכז את תכנית ההטמעה בחינוך הלשוני בזיקה למדיניות המטה והמחוז.
- לרכז את ההשתלמויות במרכזי הפסג"ה עפ"י המתווה הנדרש בתחום.
- לדאוג לקידום הידע המקצועי של מורי המורים בתחום החינוך הלשוני.
- לפתח מסד נתונים יעיל למעקב אחר ביצוע המדיניות.
- ליזום פיתוח חומרי למידה ולהשתתף בפיתוח חומרים אלה באופן פעיל.
- ליזום ימי עיון מחוזיים.

תפקידי המפקח הכולל

- לערוך ישיבות עבודה קבועות עם מנהלי בתי הספר ועם המדריכים לצורך קבלת מידע על התקדמות תהליכי ההוראה למידה.
- לגבש מערך תמיכה לעבודת ההדרכה וההוראה.

תפקידי הרפרנט לחינוך יסודי ורפרנט השפה

- להשתתף בפגישות עבודה עם האגף לחינוך יסודי לדין בהגדרת המשאבים, היעדים ודרכי היישום.
- לערוך ישיבות עבודה קבועות עם הפיקוח הכולל במחוז ועם המדריכים לקבלת דיווח נתונים על תהליכי ההטמעה ולתכנן דרכי עבודה מחוזיים לאור הנתונים.
- לגבש מערך תמיכה לעבודת הפיקוח, ההדרכה והניהול במחוזות לצורך יישום התכנית.
- לגבש מערך תמיכה לדיווחי סטאטוס למעקב אחר הטמעת היעדים.

פעולות יישומיות לקידום ההוראה והזדמנויות הלמידה

תכנון תהליכי הוראה-למידה בחינוך הלשוני

מטרת החינוך הלשוני היא לפתח את כשירותם האוריינית של הלומדים ברמה שתאפשר להם שימוש בשפה לצורכי למידה ולצורכיהם האישיים והחברתיים, בהתאם לבחירתם ולתחומי העניין שלהם.

תפקידם של המורים העוסקים בחינוך לשוני לפתח כשירות אוריינית של הלומדים. עליהם לקיים תהליכי הוראה-למידה מפורשים ושיטתיים, המכוונים את תלמידיהם להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות ואף להפיק טקסטים כאלה למטרות שונות. תהליכי הוראה אלה יתקיימו תוך יצירת הזדמנויות להתנסות מושכלת של התלמידים בדפוס השיח והמבנים הלשוניים של השפה העברית.

תהליכי הוראה-למידה איכותיים בחינוך הלשוני ראשיתם בתכנון מיטבי של שיעורי העברית במשך שנת הלימודים, בהתאם לתכנית הלימודים. התכנון יתבסס על העקרונות הבאים:

- הוראת שפה בהקשר
- הוראה מכוונת מטרה
- יחסי הגומלין בין מטרות השפה השונות
- הוראת הידע הלשוני
- התבססות על הישגי הלומדים
- ארגון שעות העברית במשך שנת הלימודים
- פיתוח סביבה לימודית עתירת שפה

במהלך שנת הלימודים תשע"ב יפותחו ויופצו יחידות הוראה לכיתה ה', ובהן יודגם יישום עקרונות אלה.

העקרונות אינם עומדים בפני עצמם, אלא יש לשלבם באופן אינטגרטיבי בתכנון של כל יחידת הוראה.

❖ הוראת שפה בהקשר

הוראת העברית בבית הספר היסודי דורשת ברוב המקרים עיגון הקשרי כדי שהוראת המבנים הלשוניים ודפוסי השיח תהיה קשורה לצורכי הביטוי של התלמידים בהווה ובעתיד, בבית הספר ומחוצה לו, ותייצג את המדברים והמקשיבים, את הקוראים והכותבים. כך יהיה אפשר להציג ולהדגים את הקשרים המרכזיים שבין מטרת הדובר או הכותב לבין רכיבי התוכן, רכיבי השיח ורכיבי הלשון של הטקסט, והתלמידים יוכלו לעמוד על הזיקות שבין הטקסטים לבין ההקשר שבו נוצרו. בנוסף לכך, העיגון בהקשר אותנטי תומך ומוסיף עניין ורלוונטיות ללומדים בגיל בית הספר היסודי.

חשוב ששיעורי העברית יזמנו מגוון רחב של התנסויות בקריאה, בכתיבה, בהאזנה ובדיבור, כדי שלתלמידים תהיה ההזדמנות ללמוד את כל אופניו השפה תוך כדי שימוש בהקשרים שונים ומגוונים. ההקשרים נועדו להבטיח שלא תהיה הוראה "מרשמית" של סוגי טקסטים וידע מטה לשוני לנושאים בפני עצמם. (תוכנית לימודים בחינוך לשוני עמ' 23).

לפיכך יש לתכנן במשך שנת הלימודים **יחידות הוראה**¹ המהוות מסגרת הקשרית להוראה מפורשת של מיומנויות, אסטרטגיות, ידע לשוני ואוצר מילים. הנושאים צריכים להתאים לרמת כיתה ה', והם יכולים להיבחר בשל הזיקה שלהם לייחודיות הבית-ספרית, לנושאים שנתיים, לתחומי הדעת הנלמדים, לתרבות והמורשת היהודית ולעולמם של התלמידים ותחומי העניין שלהם.

דוגמאות לנושאים ותכנים ביחידות ההוראה:

חגים – מזמנים הוראה של טקסטים מכמה עולמות שיח: ספרותי, עיוני והמקורות היהודיים. **ייחודו של יוצר** – בין שניים לשלושה יוצרים במהלך השנה. **יצירות ספרות** לסוגיהן, כגון שירים, אגדות, מעשיות, סיפורי הרפתקאות, סיפורים המתמקדים בחברת הילדים ועוד, כמומלץ בתכנית הלימודים, בפרק העוסק בספרות ובנספח הכולל את רשימת יצירות הספרות להוראה. **נושאים בית ספריים**, כגון: איכות הסביבה. **נושאים הקשורים למעגל השנה**, כגון: תופעות טבע בעונת החורף. **נושאים המופיעים בספרי הלימוד ובתכנים של הסביבות הדיגיטליות**. **תחומי עניין של התלמידים בכיתה**, כגון: בעלי חיים (חיות מחמד, עופות וכדומה), תחביבים.

¹ דוגמאות ליצירת הקשר תכני בתכנון יחידת הוראה ניתן למצוא ב:

1. יחידות ההוראה לכתות ג ו-ד שפותחו על-ידי האגף לחינוך יסודי והמזכירות הפדגוגית.
2. "צרכנות נבונה" - יחידת הוראה שפותחה בשיתוף משרד החינוך והמועצה הישראלית לצרכנות

התבססות על נושאים הנלמדים בתחומי הדעת האחרים, כגון: גיאוגרפיה ומדעים. בנושאים אלה אפשר להרחיב באמצעות לימוד של טקסטים נוספים על אלה שבספרי הלימוד, הנלקחים ממקורות שונים, כגון: אנציקלופדיות לילדים, כתיבי עת, ספרי מידע.

לבחירת הנושאים של יחידת ההוראה יש השפעה על עולמות השיח ועל בחירת סוגי הטקסטים ופריטי הידע הלשוני שיהיו במוקד ההוראה. על כן הבחירה צריכה להיות מאד מושכלת כי אם תהיה מזדמנת אנחנו עלולים לאבד את האיזון בין מטרות השפה השונות. .

חלק מן הנושאים הללו מזמנים תהליכי הוראה למידה הממוקדים בעולם שיח אחד בלבד. למשל: העיסוק ביצירותיו של יוצר יתנהל ברובו במסגרת עולם השיח של הספרות ויזמן תהליכי הוראה-למידה הממוקדים בטיפוח אהבת הספרות וההבנה הספרותית ובכישורי השפה הנדרשים לשם כך. נושא בעל זיקה לתחום דעת, כמו מדעים, יזמן תהליכי הוראה למידה הממוקדים בכישורי שפה נדרשים בעולם השיח העיוני. לעומת זאת, נושאים אחרים יכולים לזמן לימוד הממוקד בעולם שיח אחד בלבד - מצד אחד, ולימוד המשלב כמה עולמות שיח – מצד שני, על-פי שיקול דעתם של המורים. למשל: מועד ט"ו בשבט יכול להוות, מצד אחד, הקשר להוראה בעולם שיח עיוני בלבד, ובו ההוראה ממוקדת בהיבט מסוים של המועד, כגון: הצומח בארץ ישראל; מצד שני, מורים יכולים לשיקול לשלב לצד ההוראה של טקסטים עיוניים גם הוראה של טקסטים מעולמות שיח אחרים, כגון: שירים, סיפורים, אגדות, כדי להאיר היבט נוסף על הנושא הנבחר. המורה תחליט עפ"י שיקול דעתה איזו סוגה נמצאת במוקד ההוראה ואילו סוגות יהיו ברקע. בכל מקרה חשוב שהמורה תשיקול את בחירותיה על פי מטרות השפה שהציבה לעצמה, ותדאג לתכנן את ההוראה כך שיהיו לתלמידים הזדמנויות להתנסויות חוזרות לשם ביסוס הידע הלשוני, הביסוס דורש הדגשה האסטרטגיות והמיומנויות שבהן בחר להתמקד. לשם כך כדאי לתכנן מראש מיקוד בסוגה, בעולם שיח, באופנות או בטקסט שיאפשרו את ההתנסויות הללו.

❖ **הוראה מכוונת מטרה**

בשיעורי העברית יש לקבוע מטרות מפורשות בתחום הוראת השפה לכל שיעור ולכל יחידת הוראה. יחד עם זאת, יש לזכור כי תלמידים לומדים בדרכים מגוונות, הן באמצעות הוראה מפורשת ממוקדת מטרה, והן תוך כדי התנסויות שהמורה מזמן בסביבה הלימודית. לכן, ככל שההתנסויות תהיינה מגוונות ועשירות יותר, תהיה לתלמידים הזדמנות לשכלל את כישוריהם הלשוניים גם מעבר למטרות הספציפיות שבהן מתמקדת ההוראה בשיעור מסוים. המטרות בתחום השפה נגזרות מתכנית הלימודים ונקבעות על פי ההישגים הנדרשים בכל שכבת גיל ומנתוני ההערכה על אודות מה שהתלמידים כבר יודעים.

דוגמאות למיומנויות ולאסטרטגיות אפשריות להוראה :

זיהוי והבנת תפקידים של האמצעים האמנותיים ביצירה, קריאה מרפרפת סורקת לצורך איתור מידע מבוקש, חזרה מושכלת אל הטקסט לאיתור מידע מפורש, אסטרטגיות להבנת מילים לא מוכרות מתוך הקשר, הבנת תפקידן של תופעות לשוניות בטקסט, בקרה עצמית בתהליכי קריאה או כתיבה, השתתפות בשיחה ובדיון תוך כדי הקשבה ותגובה הולמת לדברי אחרים, השתלבות בדיבור על פי המוסכם וכדומה.

האסטרטגיות לקוחות מעולמות שיח מגוונים ומקידום ערוצי שפה שונים.

פעולות ההוראה יתוכננו בהתאם להקשר התוכני של הטקסטים הנלמדים ביחידה באופן שיתרום להבנתם של הטקסטים ולהרחבת משמעותם עבור הילדים. דהיינו, כישורי השפה - אסטרטגיות ההבנה וההבעה, פרטי הידע הלשוני ואוצר המילים שנבחר להוראה - יילמדו תוך כדי הוראת התכנים שבהם עוסקת היחידה. כך יבינו התלמידים שכישורי השפה אינם נלמדים כך סתם לשם תרגול, אלא לשם חיזוק יכולתם לממש את מטרותיהם הלימודיות והחברתיות.

❖ יחסי הגומלין בין מטרות השפה השונות

הדיבור, ההאזנה, הקריאה והכתיבה מתייחדים בתפקודים עצמאיים, ועם זאת רבים יחסי הגומלין ביניהם, והם מפרים זה את זה. לכן, גם בתכנון פעולות ההוראה חשוב לשלב בין מטרות השפה השונות, כולל הוראה מתוכננת של ידע לשוני והרחבת אוצר מילים.

הוראת שפה הינה פעולה מורכבת: מצד אחד, יש לשלב בין המטרות הלשוניות השונות, כפי שהן משולבות במציאות, בשימוש האוטנטי בשפה; ומצד שני, חשוב להבחין בין המטרה העומדת במוקד ההוראה לבין הפעילויות הנוספות המהוות רקע או אמצעי תומך במטרה. **בעצם עונה על השאלה מה בין אמצעי ומה בין הוראה מפורשת- בעצם עונה על השאלה מה ראוי להעריך בסוף היחידה....**

דוגמאות לקשרים תומכים בין קריאה, כתיבה ושיח דבור :

א. ביחידת הוראה שמטרתה המרכזית היא קידום **תהליכי קריאה** בטקסטים, תתוכנן הוראה מפורשת של דרכים להבנת הרעיונות הגלומים בטקסטים, יורחב אוצר המילים הנדרש, יוצגו המבנים הלשוניים המשפיעים על הבנת הטקסטים, אך הלמידה תכלול גם שיח דבור על הרעיונות וגם כתיבה של משימות. הכתיבה והשיח הדבור במקרה זה יהוו **אמצעים התומכים** במטרה המרכזית של קידום תהליכי קריאה של טקסטים.

ב. ביחידת הוראה שמטרתה המרכזית היא **קידום תהליכי כתיבה**, כגון כתיבת טקסט המביע עמדה בסוגיות חברתיות-תרבותיות בזיקה לטקסט שנקרא או לנושא הנלמד ביחידה, יושם דגש על הוראה מפורשת של אסטרטגיות כתיבה: תכנון הכתיבה דרכי ניסוח, רכיבי מבנה בטקסט, ידע תחבירי נדרש. אך עם זאת, יכלול תהליכי הלמידה גם **קריאה של טקסטים** כדי לזהות דרכי כתיבה של מחבר מיומן, וכדי להרחיב את פרטי התוכן של תוצר הכתיבה. קידום תהליכי הכתיבה יכולים לכלול גם שיח לימודי למטרות של סיעור מוחין בטרם הכתיבה ושיח רפלקטיבי לגיבוש תובנות על היבטים שונים בכתיבה (בסיום היחידה). הקריאה והשיח הדבור במקרה זה יהוו **אמצעים התומכים** במטרה המרכזית של קידום תהליכי כתיבה.

ג. ביחידת הוראה הממוקדת בקידום **השיח הדבור**, תתוכנן הוראה מפורשת של ההיבטים הנדרשים לשיח דבור ברור ובהיר, אך יהיו מעורבים גם מהלכי **קריאה** לצורך איסוף מידע מתאים לנושא השיח ומהלכי **כתיבה** לתכנון השיח. הקריאה והכתיבה במקרה זה יהוו **אמצעים התומכים** במטרה המרכזית של קידום השיח הדבור.

חשוב שפעילויות ההוראה ייצרו רצף הוראה הגיוני וברור בין חלקי יחידת ההוראה.

משפט קצר אך טומן בחובו הרבה ידע דידיקטי של מהלך של הוראה מפורשת....

❖ הוראת הידע הלשוני

תכנית הלימודים מציגה שתי דרכים להוראת הלשון: **מהטקסט אל הלשון, ומהלשון אל הטקסט.**

הוראה מן הטקסט אל הלשון: במסגרת יחידת ההוראה שנקודת המוצא שלה הוא נושא תוכני, עיקר לימוד הלשון ייגזר מן הטקסטים שנבחרו להוראה וממאפייניהם הלשוניים הבולטים. למשל: תהליך הוראה של כתיבת טקסט עיוני יאפשר הוראה מתוכננת ומפורשת של מילות קישור הנחוצות כדי ליצור טקסט לכיד, וכן סימני פיסוק מתאימים.

על פי גישה זאת, אף על פי שהוראת רכיבי הלשון מזדמנת מתוך הטקסטים, חשוב שההוראה תהיה מתוכננת ומפורשת. כלומר, אפשר אמנם למצוא בטקסט תופעות לשוניות שחשוב לעמוד עליהן, אולם המורה תדע מראש מה מתוכן היא בוחרת ללמד ומדוע, כיצד לעשות זאת, ואיך לבסס את הבנת התופעות האלה ואת השימוש בהן במקומות אחרים ובהזדמנויות נוספות. בבחירת הנושאים מתחום הלשון על המורה להביא בחשבון את הנדרש על פי תכנית הלימודים בכל שכבת גיל.

תכנון מוקדם של יחידות הוראה לאורך השנה יכול את כל הנושאים הלשוניים הנדרשים על-פי הישג מס' 8, ולעמודים 69-73 בתכנית הלימודים.

הוראה מהלשון אל הטקסט: גישה זאת מזמנת תכנון של יחידות הוראה שנקודת המוצא שלהן היא נושא לשוני, כגון: שמות תואר. נקודת מוצא שרוב הדומה בה אך יש גם שוני גם

לימוד זה מחייב הוראה בהקשר טקסטואלי, כלומר קריאה וכתובה של טקסטים שבהם שכיחה התופעה הלשונית הנלמדת. בהוראת הנושא הלשוני יודגש התפקיד שממלא הנושא הלשוני בטקסט, למשל: תרומת שמות התואר להבנת טקסט נתון. על פי גישה זאת, הטיפול בידע הלשוני הינו שיטתי. בהוראה זאת יש להקפיד על הקשר בין צורה (מבנה מילה, מבנה תחבירי, מבנה טקסטואלי) לבין משמעות.

לדוגמה: בכתבות עיתונאיות נפגוש לעתים צורות לשוניות כאלה:

"נודע שראש הממשלה ביצע את החלטות מבקר המדינה."

הן מבחינה צורנית והן מבחינה תוכנית המשפט כתוב בלשון סביל. חשוב להעלות בפני הילדים שאין מדובר בבחירה שרירותית, אלא הבחירה ודאי משרתת את מטרותיו של הכותב, את מה שרצה להביע. יכול להיות שהכותב בחר צורה לשונית זאת כי: אולי לא רצה שיידעו מי מסר את המידע ועל כן נכתב "נודע", אולי באמת לא יודעים מי פרסם מידע זה, או אולי לא חשוב מי פרסם את המידע. מה שחשוב זאת הידיעה על הפעולה שהתבצעה. חשוב להבין את המשמעות של צורת הסביל בהקשר זה גם ככותב וגם כקורא של מבנה תחבירי זה.

❖ התבססות על הישגי הלומדים

פעולות ההוראה יתוכננו בהתאם לצורכי התלמידים ובהתאם לשונות הקיימת בכיתה. במהלך השנה אוסף הצוות החינוכי מידע על תפקוד הלומדים בתחום השפה באמצעות מגוון של כלי הערכה. הכלים העומדים לרשות הצוות החינוכי להערכת הלומדים הם מבחני המיצ"ב (פנימי וחיצוני) ומאגרי המשימות שפותחו על-ידי הראמ"ה, משימות הערכה שפותחו בשנתיים האחרונות על-ידי האגף לחינוך יסודי והמזכירות הפדגוגית (לכיתות ג' ו-ד'), וכן כלי הערכה פנימיים שפותחו על-ידי הצוות החינוכי בביה"ס.

כלי הערכה מסוג זה מאפשרים למורים לקבל נתונים על הידע העכשווי של תלמידי שכבת הגיל ולהתוות, על בסיס נתונים אלה, יעדים לקידום הידע בהתאם לדרישות התחום המופיעות בתכנית הלימודים וביעדי המשרד לשנת הלימודים תשע"ב.

מאחר שקיימת שונות בין תלמידי השכבה ברמת הישגים, יש להיעזר בתכנון הוראה דיפרנציאלי כדי להתאים את מהלכי ההוראה לצורכי התלמידים.

בתכנון הוראה דיפרנציאלי יש להפעיל שיקולי דעת:

- לבחירת הטקסטים להוראה על פי רמת הקריאות שלהם מבחינת מורכבותם, אורכם וההיצג הגרפי שלהם.
- לבחירת המטלות הניתנות לתלמידים תוך התחשבות בלשון המטלות ובמידת מורכבותן.
- לשימוש במסגרות למידה-הוראה שונות: הוראה במליאה, הוראה לקבוצות תלמידים במסגרת השיעור בכיתה או במסגרת השעות הפרטניות.
- לבחירת סוג ומידת התיווך הנדרש לקבוצות השונות של הלומדים ומהלכי ההוראה המתאימים לקבוצות אלה.
- לבחירת המיומנויות והאסטרטגיות הדורשות קידום על סמך נתוני ההערכה.

יש לשים לב לא להותיר את התלמידים החלשים בכיתה לפעול ברמות החשיבה הנמוכות ביותר, אלא להתאים את התיווך באופן שגם תלמידים חלשים יחסית יוכלו להישען עליו ולפעול ברמות חשיבה מסדר גבוה (כגון השוואה, הנמקה, הכללה ועוד).

❖ ארגון שעות העברית במשך שנת הלימודים

להוראת עברית כשפת אם מוקדשות בכיתות ה 7 ש"ש.

בתכנון פעולות ההוראה מומלץ לחשוב על המשקל היחסי של כל אחת מן המטרות הנדרשות על פי תכנית הלימודים בחינוך לשוני. (תשס"ג)

שיקולי דעת אפשריים :

- בעת התכנון השנתי של מטרות ההוראה בשיעורי עברית מומלץ כי צוות המורים יחשוב על המשקל היחסי של העיסוק בעולם שיח ספרותי בהשוואה לעיסוק בעולם שיח עיוני ובהשוואה לעיסוק בעולם השיח מן המקורות היהודיים.
- יש לחשוב על המשקל היחסי של מטרות השפה השונות לקידום כל אחד מן התהליכים: תהליכי קריאה, תהליכי כתיבה, מיומנויות נדרשות של שיח דבור, והוראת ידע לשוני.
- שיקולי הדעת בתכנון פעולות ההוראה יכללו גם תכנון מושכל של שימוש בספרי לימוד ובחומרי הוראה נוספים. יש לחשוב על אופן השימוש ביחידות ההוראה לצד ספרי הלימוד האישיים של התלמידים, מקראות או מקורות מידע נוספים בסביבה הלימודית. לעתים אפשר לעבות את יחידות ההוראה באמצעות הטקסטים המצויים במקראה, ולעתים היחידה תצטרף להוראה של כמה טקסטים מתוך ספרי הלימוד.
- שפה נלמדת בהקשר שבו משתמשים בה. לכן חשוב מאוד להקפיד על הוראה/הקניה של כישורים לשוניים גם במקצועות הלימוד האחרים ולא רק בשיעורי העברית. כישורים אלה בתחומי הדעת השונים מאפשרים לבסס את הבנת הטקסטים האופייניים לתחום ומחזקים כישורי למידה הדרושים ללומד העצמאי.
- בשיעורי העברית יש להקצות זמן לעידוד הקריאה להנאה, לשיח על ספרים, להיכרות עם ספרים ועם ספרי קריאה לילדים, לקריאה בעיתונים ובסביבת המחשב.

❖ פיתוח סביבה לימודית עתירת שפה

הסביבה אמורה לעודד אקלים של סובלנות לדעות שונות ולסגנונות למידה שונים, ולכן עליה להיות עשירה ומגוונת גם במקורות מידע וגם בסוגים של הפעלות ומטלות לימודיות. חשוב שהסביבה הלימודית תייצג גם תוצרים שהם פרי עמלם של התלמידים. חשוב שהסביבה תאפשר לקיים שיתוף פעולה בין תלמידים לבין עצמם ובין תלמידים למורים תוך כדי שימוש בחומרי למידה שונים, בספרים, במחברות ובאמצעים טכנולוגיים. הסביבה צריכה להתאפיין בצורות ארגון שונות: למידה במליאה, עבודה פרטנית, עבודה בזוגות ועבודה בקבוצות.

- סביבת הלמידה תכלול חומרי למידה מגוונים התומכים ביחידת ההוראה הנלמדת באותה עת. חומרי למידה אלה ישתנו בהתאם ליחידות ההוראה הנלמדות ויכללו: ספרי קריאה מגוונים בנושאים, ברמות קריאות, בסוגות ובמאפייני כתיבה.
- ספרי יעץ שייעשה בהם שימוש במהלך הלמידה ביחידות ההוראה השונות, בהתאם לצרכים וליעדים.
- אמצעים דיגיטליים/טכנולוגיים ומקורות מידע דיגיטליים שיש לשלבם באופן שגרתי בהוראת האסטרטגיות והמיומנויות בחינוך הלשוני.
- מאגר של מטלות להתנסות עצמית של הלומדים לשם קידום והעמקת הכישורים האורייניים הנדרשים.
- תמונות, עיתונים, משחקים לימודיים, מפות וכל מקור מידע מכל סוג שהוא שיכול לתמוך בלמידה, לגוון ולהעשיר אותה.

לסיכום:

כל העקרונות שהוצגו נגזרו מתכנית הלימודים בחינוך לשוני מתוך מטרה לשפר את הוראת השפה ואת הישגי התלמידים. מומלץ למורים לשלב עקרונות אלה בתכנון פעולות ההוראה בהתאם לצורכיהם ועל פי שיקול דעתם.

אין לראות בעקרונות אלה "כזה ראה וקדש", אלא "כזה ראה וחדש".

1. ניתוח וייעול של תהליכי קריאה – קידום הדיוק והשטף

תלמידים בכיתה ה' אמורים לשלוט בתהליכי הקריאה הבסיסיים, לזהות ולפענח מילים ביעילות, דהיינו במדויק ובמהירות. מרבית הטקסטים שהם קוראים בבית הספר כבר אינם מנוקדים, והקוראים המיומנים בכיתה ה' מצליחים לזהות מילים בטקסט ביעילות בהסתמך על המורפולוגיה (מבנה המילים), תחביר המשפטים והמשמעויות. זיהוי המורפולוגיה של המילה הופך להיות התהליך המרכזי שבזכותו קוראים מצליחים לפענח מילים לא מנוקדות. יחד עם זאת, חשוב לשמר את יכולתם של התלמידים להשתמש בידע הפונולוגי (הניקוד) כאשר הם פוגשים במהלך הקריאה מילים מנוקדות שאינן שכיחות או שאינן מוכרות. הקריאה המדויקת על פי המידע הפונולוגי של מילים מנוקדות נחוצה במיוחד בקריאת שירה ובקריאת טקסטים מקראיים, וכן במצבים של קריאה בפני קהל, כגון בטקסים. השליטה בתהליכים הבסיסיים של הקריאה - שטף ודיוק - חיונית, שכן זיהוי יעיל של מילים מאפשר לקורא להפנות את משאבי הקשב שלו לתהליכים הגבוהים/המורכבים יותר של הקריאה מבלי להתעכב יתר על המידה על הפענוח. תלמידים שטרם למדו לעשות שימוש יעיל בצופן האלפביתי לקריאה מדויקת או שוטפת זקוקים להוראה מתאימה, ובמקרים מסוימים נדרשת היוועצות עם גורמים מומחים.

פעולות הוראה של מורי השפה לקידום תלמידים מתקשים

תהליכי איתור

איתור קבוצת התלמידים המתקשים שטרם השלימו את תהליך רכישת הקריאה (בממדים של דיוק ומהירות קריאה) – אפשר לעשות זאת באמצעות משימת הערכה של סוף כיתה ד', ערכת מעק"ב ואבחון דינמי. כלים אלה מאפשרים יצירת מיפוי וזיהוי נקודות החוזק והחולשה של התלמידים המתקשים.

- רצוי להקצות זמן, במסגרת השעות הפרטניות, לאיתור המתקשים ולאפיון הקשיים שלהם. בכל מקרה אין להזמין לקרוא בפני כלל הכיתה לשם אבחון קריאתם.

בניית תכנית

- גיבוש תכנית ייחודית לקידום התלמידים המתקשים בהסתמך על ניתוח ממצאי כלי ההערכה – אפשר להיוועץ לצורך זה במורת השילוב ובגורמים נוספים בבית הספר.
- הקצאת זמן לקידום קבוצת התלמידים המתקשים (במסגרת שעות ההוראה בשיעורי העברית ובאמצעות שעות פרטניות) - כדי שהתכנית המקדמת תתבצע באופן אינטנסיבי ושיטתי.

מעקב

- ביצוע מעקב שוטף ומתועד אחר התקדמות תלמידים אלה.
- עריכת שינויים בתכנית הטיפול, לפחות פעמיים בשנה, על בסיס המעקב השוטף.

המלצות לדרכי הוראה

- שיתוף התלמידים המתקשים בפרופיל הקריאה שלהם, תוך זיהוי משותף של הגורמים המשפיעים על יעילות קריאתם (מאפיינים וקשיים אישיים, סוג הטקסט והמבנה שלו, וכן המטלה שלשמה הם קוראים), במטרה לפתח אצלם חשיבה רפלקטיבית והבנה מטה-קוגניטיבית.
- הכוונה מפורשת למטרת הקריאה בטקסט (התמקדות בהפקת משמעות ולא רק בפענוח מדויק של מילים).
- הכוונה מפורשת להתאמה בין מטרת הקריאה בטקסט לסוג הקריאה הנדרש (קריאה מרפרפת, קריאה סורקת, קריאה מעמיקה).
- הפעלת בקרה על טעויות קריאה על בסיס המידע המורפולוגי – צורת המילה, תחביר המשפט והמשמעות, ותיקון הטעות בהסתמך על כל אלה ובהסתמך על המידע הפונולוגי – הניקוד, במידה והטקסט מנוקד.

פיתוח שטף הקריאה

- הקצאת זמן לקריאה בכיתה ועידוד הקריאה בבית תוך סיוע בבחירת ספרים וטקסטים מתאימים לרמת הקריאה של הילד.
- עידוד התלמידים להאיץ את קצב קריאתם באמצעות הכוונה לקריאה חוזרת של הטקסט או של חלקיו.
- הכוונה לקריאה שוטפת של הטקסט על-פי היחידות התחביריות שלו.
- מדידת זמן הקריאה כדי לשקף לתלמידים את ההתקדמות בקצב קריאתם.
- קריאה של טקסטים קלים ואפילו מוכרים כדי להתמקד בחיזוק השטף והדיוק.

פיתוח תהליכי פענוח יעילים

- העיסוק המפורש באבני היסוד החסרות יהיה חלק מפעילות לשונית כוללת בטקסטים המותאמים לרמת ההוראה של התלמידים.
- פיתוח תהליכי פענוח יעילים באמצעות הצגה מקדימה של מילים לא מוכרות טרם קריאת הטקסט, כדי שהתלמידים יתנסו בפענוח הן על בסיס הישענות על הניקוד, במקרה שהמילה מנוקדת, והן על בסיס מורפולוגיה, במקרה שהמילה אינה מנוקדת.
- הכוונה לשימוש במיומנות של פירוק המילה לשם קריאה מדויקת שלה (פירוק פונולוגי או מורפולוגי).
- עידוד **הבקרה העצמית** במהלך קריאת טקסטים. המורים יכוונו את התלמידים לזיהוי עצמי של טעויות הקריאה שלהם על סמך ההקשר, ולתיקון עצמי של הטעויות באמצעות הסתמכות על הידע הפונולוגי, המורפולוגי, התחבירי והסמנטי שהם כבר רכשו.
- שילוב מטלות כתיבה הכוללות את המילים הנלמדות במטרה לחזק את הידע האורתוגרפי והמורפולוגי של המילה.

האזנה

- עידוד התלמידים להאזנה לטקסטים המותאמים לגילם בתחומי עניין שונים, במטרה למנוע את הרחבת הפער השפתי הקיים בינם לבין בני כיתתם. הקראת הטקסטים יכולה להיעשות על ידי מורים, עמיתים, הורים, חונכים או באמצעות אמצעים דיגיטליים/טכנולוגיים שונים.
- בתחומי דעת שונים, שבהם הקושי מונע מהתלמידים לבצע משימות כתובות, חשוב שהתלמידים יאזינו להקראה קולית של הטקסט.
- האזנה לטקסט ברמת קריאות מתאימה לרמת הקריאה של הילד יכולה להיות שלב מקדים לקריאה עצמית של הילד באותו טקסט, במטרה לחזק את השטף והדיוק בקריאה.

אבחון בידי גורם מומחה

- במקרים שבהם הטיפול שניתן אינו מוביל לשינוי משמעותי ביכולות הקריאה של התלמידים, מומלץ להפנותם לאבחון של איש מקצוע מתאים.

התנסויות של תלמידים מתקשים

- התלמידים יתנסו בקריאה של מגוון טקסטים ברמת קריאות התואמת לרמת הקריאה שלהם (ברמת הנאה וברמת הוראה) על מנת למנוע תסכול ולאפשר תהליכי למידה יעילים.
- תלמידים אלה זקוקים לקריאה מרובה במיוחד (בניגוד לנטייה לצמצם להם את זמן הקריאה). חשוב שקריאתם תתרחש הן בכיתה והן בבית.
- התלמידים יתנסו בקריאות חוזרות ונשנות של טקסטים כחלק מפיתוח שטף קריאתם.

תקשוב

אתרים ולומדות:

אפשר להיעזר באתרים ולומדות העוסקים בפיתוח וייעול של תהליכי קריאה במדדים של דיוק ושטף. בין האתרים הקיימים אפשר למנות את "שטף קריאה" (מטח) ואת הפרק העוסק בתופעות ייחודיות באתר "גמבה" (מטח). בין הלומדות אפשר למנות את "תולעת ספרים".

לצורך האזנה לספרים אפשר להיעזר באתרים המציעים ספרי אודיו בעברית לילדים ולנוער באתר "גלים".

כלים מובנים:

אפשר ליצור טקסטים ממוחשבים על גבי מצגת POWER POINT ולהשתמש בפקודת ה'תיזמון' על מנת להאיץ את קצב הקריאה של התלמידים.

2. הפקת משמעות מטקסטים מעולם השיח העיוני

בכיתה ה' התלמידים נחשפים יותר לטקסטים מעולם השיח העיוני. התלמידים פוגשים טקסטים מידעיים לא רק בשיעורי עברית, אלא גם בתחומי הדעת השונים (מולדת חברה ואזרחות, מדע וטכנולוגיה ותחומים נוספים). הטקסטים ארוכים ומורכבים יותר, ולעתים קרובות הם בלתי רציפים. קריאה ולמידה מטקסטים אלה מערבת תהליכים ברמות שונות: הבנת משמעות המילים, עיבוד תחבירי של המשפטים, זיהוי קשרים לוגיים מפורשים בין חלקי הטקסט, עשיית היקשים כדי להבין קשרים שאינם מפורשים בטקסט, הבנת רעיונות משתמעים, טענות על ומסרים עיקריים, השוואה בין רעיונות ופרטי מידע, הבנת תפקידם של רכיבי מבנה, ועוד. בגיל זה התלמיד נדרש למזג מידע ממקורות שונים גם בסביבה המקוונת, שבה הטקסטים הדיגיטליים מאופיינים בריבוי היציגים.

אופיים המורכב של הטקסטים לצד ההתנסות המגוונת והמרובה הנדרשת מהלומד, דורשים מן הקוראים לשכלל את יכולתם להפיק משמעות מן הטקסטים השונים.

עבור חלק מהתלמידים הפקת המשמעות נעשית באופן אינטואיטיבי ועצמאי, וכך גם רכישת אסטרטגיות הקריאה, אך ישנם תלמידים הזקוקים להוראה מפורשת ולהתנסות מרובה. לכן הקניית האסטרטגיות צריכה להיעשות באופן מובנה ומפורש בשיעורי השפה. בתחומי הדעת האחרים חשוב ללמד את התלמידים להבנות משמעות גלויה ומשתמעת מן הטקסטים תוך הישענות על מאפייני השפה ועל התוכן של הטקסטים הנלמדים בתחום הדעת.

הפרקים הרלוונטיים ליעד "הפקת משמעות מטקסטים מעולם השיח העיוני" מצויים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני (עמודים 22-47, עמודים 74-76).

ציוני הדרך המפורטים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני עד סוף כיתה ו' יהוו מטרות הוראה עבור תלמידי כיתה ה', ואילו ציוני הדרך עד סוף כיתה ד' יהוו עבורם יעדי תשתית הכרחיים.

עמידה בהישגים הנדרשים על פי תכנית הלימודים:

הישג נדרש 4: קריאת טקסטים מסוגים שונים ולמטרות שונות (עמוד 86 בתכנית לחינוך לשוני, תשס"ג).

הישג נדרש 5: הפקת מידע ולמידה מטקסטים כתובים מסוגים שונים בתחומי דעת שונים (עמוד 88 בתכנית לחינוך לשוני, תשס"ג)

עקרונות לתכנון יחידות ההוראה ולבחירת הטקסטים

- תכנון יחידות הוראה שנקודת מוצא אפשרית שלהן היא נושא תוכני מעולם השיח העיוני המבוסס על טקסטים עיוניים.
- בחירת טקסטים המתאימים לרמות הקריאה של תלמידי כיתה ה' ואף כאלה העשויים לאתגר אותם. חשוב שהטקסטים יהיו מכמה סוגים: טקסטים מידעיים וטקסטים למטרות טיעון ושכנוע. חשוב שהטקסטים יהיו משמעותיים לתלמידים מבחינת תוכנם ויכילו תיאורים, דוגמאות והסברים. הטקסטים יהיו באורך של כ-700 מילים, רציפים ובלתי רציפים, ייבחרו מתוך ספרי הלימוד המאושרים על-ידי משרד החינוך לכיתות ה', כולל טקסטים מתוך ספרי לימוד בתחומי הדעת השונים מספרי מידע, מכתבי עת ומעיתונים יומיים.

- טקסטים הלקוחים מסביבות אינטרנטיות יובאו במידת האפשר כפי שהם מופיעים במקור. הרכיבים הגרפיים יהיו ברורים ומתאימים לגיל (גודל האותיות, תרשימים ואיורים), ויתאימו לרמת הקריאה של הלומד.
- הטקסטים העיוניים בכל יחידת הוראה יהוו תשתית להוראה מתוכננת ומפורשת של אסטרטגיות ומיומנויות הנדרשות לתיארוך ולהפקת משמעות מטקסטים.
- ניתוח והערכת הטקסט כבסיס לתכנון ההוראה - המורים ינתחו ויעריכו את הטקסט שהם מתכוונים ללמד מבחינת תוכנו – רעיונות מרכזיים מפורשים ומשתמעים, מבחינת המבנה הרטורי שלו וארגונו הגראפי, וכן מבחינת אוצר המילים, המשלב ורכיביו הלשוניים.
- האסטרטגיות והמיומנויות ייבחרו בהתאמה להישגים הנדרשים בתכנית הלימודים בחינוך הלשוני (תשס"ג) ובזיקה למקובל בתחום זה בארצות אחרות, וכפי שמוצג במחקר הבינלאומי ה-PIRLS, שבו שותפה ישראל מאז שנת 2001.
- מסגרות הלמידה תכלולנה מליאה, קבוצות קטנות - הומוגניות והטרוגניות, והוראה פרטנית בהתאם לצורך.

המלצות לדרכי הוראה

- המורים ילמדו באופן מפורש וגלוי בשיעורי עברית אסטרטגיות להפקת משמעות באופן יעיל מטקסטים בעולם השיח העיוני.
- המורים יבחרו את האסטרטגיות הנדרשות לקריאת הטקסטים על-פי מטרות הקריאה והלמידה, אפיוני הטקסטים, היכרותם את הכיתה ועל בסיס תכנית הלימודים בחינוך לשוני,
- המורים יבחרו טקסטים מתוך ספרי הלימוד של תחומי הדעת הנלמדים וילמדו באמצעותם בשיעורי עברית אסטרטגיות להפקת משמעות באופן יעיל.
- המורים מתחומי הדעת השונים ישלבו בהוראת תוכני התחום הוראה של אסטרטגיות יעילות להפקת משמעות מחומרי הלמידה בהתאמה למאפייני תחום הדעת.
- המורים יבחרו מילים וביטויים מתוך הטקסטים הנלמדים וירחיבו את ידיעות התלמידים על משמעויות המילים, על ההיבט המורפולוגי שלהם (משפחות מילים), ועל השימוש במילים ובביטויים בהקשרים אחרים.
- המורים יבחרו רכיבים לשוניים בולטים בטקסטים הנדרשים להוראה על-פי תכנית הלימודים וירחיבו את הידע הלשוני של התלמידים על הרכיבים שנבחרו, תוך הדגשת התפקיד שהם ממלאים בהקשר לטקסט ולהפקת המשמעות ממנו.
- המורים יצינו באופן מפורש את מטרות הקריאה הקולית או הדמומה בכיתה ובבית.

הערה: יש להימנע מהפיכת העיסוק באפיוני הטקסט למטרה עיקרית. הדיון במאפיינים נחוץ על מנת לסייע לתלמיד להבין ולהפיק מידע מהטקסט ולהבין את מטרתו החברתית, ולא כמטרה העומדת בפני עצמה.

עיצוב סביבה לימודית

- הסביבה הלימודית תייצג את הנושאים הנלמדים בכיתה הן בשיעורי העברית והן בתחומי הדעת האחרים ותכלול טקסטים, ספרי מידע, אוצר מילים רלבנטי ונגישות לסביבה מתוקשבת. חשוב שהתלמידים ישתתפו באיסוף החומרים בנושא הנלמד.

התנסויות של תלמידים

התנסות מרובה:

- ההתנסות העצמית של התלמידים בקריאת טקסטים רציפים ובלתי רציפים (דמומה וקולית) עומדת במרכז ההוראה. לכן יש להקצות לפעילות זאת זמן משמעותי בבית הספר ובבית, בהקשר ליחידות ההוראה הנלמדות הן בשיעורי עברית והן בשיעורים של תחומי הדעת האחרים.

רכישת אסטרטגיות קריאה:

- התלמידים ילמדו להשתמש באופן יעיל במקדמי הארגון שבטקסט למציאת המידע הדרוש: כותרות, פסקות, הדגשים, ופיקו מידע מרכיבי השונים של הטקסט: המלל הכתוב, איורים, צילומים, מפות וגרפים.
- התלמידים יתנסו באופני קריאה שונים על פי מטרת הקריאה, קריאה סורקת או קריאה מעמיקה, ויתאימו את אופן הקריאה למטרות הקריאה.
- התלמידים יאתרו פרטי מידע ורעיונות מפורשים בטקסט תוך זיהוי קשרים לוגיים מפורשים.
- התלמידים יסיקו מסקנות ויכלילו הכללות כדי להבין רעיונות משתמעים מתוך הטקסט, קשרים לוגיים שאינם מפורשים בטקסט, טענות על ומסרים עיקריים, וכן יידעו להבחין בין דעות לעובדות.
- התלמידים ילמדו להעריך/לזהות את עמדת הכותב ואת מטרת הטקסט, יבינו את תפקידם של רכיבי המבנה והמשלב הלשוני, יידעו להביע עמדה מנומקת על הכתוב וליישם את הנלמד מן הטקסט בהקשרים אחרים.
- התלמידים יתנסו במשימות באופן עצמאי, כגון משימות הערכה המכוונות להפקת משמעות מן הטקסט בממדי הבנה מגוונים (משמעות גלויה, משתמעת, הערכה וביקורת).

פעילויות לתלמידים מתקשים

איתור מקורות הקושי

- על המורים לזהות את מקור הקשיים של התלמידים, כגון: קושי בהעלאת ידע קודם הרלוונטי לטקסט, היעדר ידע קודם מספק, אוצר מילים שאינו מגוון ומפותח דיו, קושי להבין משפטים ארוכים ומורכבים וקושי ביצירת היקשים הנדרשים להבנת המשתמע מן הטקסט. לעתים הקושי נובע גם מהיעדר ניסיון מספיק בקריאה של טקסטים עיוניים ובלמידה מהם.

התאמת הטקסט ודרכי הצגתו לתלמיד

- במידת הצורך מומלץ לשנות את הארגון הגרפי של הטקסט ולהציגו באופן המתאים לתלמידים המתקשים תוך שימת דגש על אופן העימוד: גודל הגופן, גודל הרווחים, אופן החיתוך/החלוקה לפסקות, שימוש בגרפים נלווים או במיפוי מילולי.
- הבנת הטקסט דורשת מן הקורא לבנות ייצוג מנטאלי של המתואר בטקסט כדאי לעזור לתלמידים לבנות ייצוג כזה. כגון, הכוונת התלמידים לתרגום תהליכי ההכללה והחשיבה אל תוך מיפויים גרפיים מסוגים שונים כדי לסייע להם לבנות ייצוג מנטאלי של המתואר בטקסט.
- במקרים שבהם יכולות הקריאה והפקת המשמעות של התלמידים אינן תואמות לרמת הקריאות של הטקסטים שהתלמידים נדרשים להתמודד אתם במסגרת הכיתה, וגם כאשר שינוי בארגונו הגרפי של הטקסט אינו מוביל לשיפור מתאים, מומלץ לתת לתלמידים טקסטים מאותו הנושא ברמת קריאות נמוכה יותר, כשהליך שמתווך את התקדמותם לרמות קריאות גבוהות יותר בעתיד.
- בתחומי הדעת השונים, כמו מולדת וחברה, מדעים, שהקשיים בהם נובעים מקשיים בתהליך הקריאה, יש לשקול הקראה ראשונית של הטקסט, הבהרה מוקדמת של מושגים מרכזיים, והעלאת ידע קודם הנדרש להבנת הטקסט.
- קיימים היום אתרים שיש בהם נגישות לטקסטים עיוניים ברמות קריאות שונות, ובחלקם אפשר להאזין לטקסט או לעמד אותו באופן מתאים.

מסגרות למידה

- אפשר לנצל את השעות הפרטניות לתיווך מקדים לטקסט שיילמד בכיתה.
- במסגרת התיווך המורים ירחיבו על הצורך בידע הקודם של התלמידים הרלוונטי לטקסט הנלמד, יעסקו באופן ממוקד במשמעות מילים ומושגים, ויסייעו לתלמידים להתמודד עם מורכבות תחברית.
- המורים יבנו את שיעורי העברית באופן שיאפשר מתן מטלות מתאימות לתלמידים המתקשים, ליצירת מסגרת להוראה בקבוצה קטנה ולהוראת עמיתים.

מתן מענה לתלמידים המצטיינים

- לתלמידים אשר מתמודדים בקלות עם טקסטים התואמים לרמת גילם, יש להציע טקסטים באותו תחום תוכן ברמת קריאות גבוהה יותר, ולהפנותם למקורות מידע נוספים.
- מומלץ לתת לתלמידים מטלות של הפקת משמעות ברמה גבוהה של ארגון המידע, פרשנות והיסק, הערכה וביקורת.
- אפשר לכוון את התלמידים המצטיינים להתנסות עם מגוון של מארגנים גרפיים תוך דיווח לגבי יתרונות המיפוי, והדרך להתאים את המיפוי לטקסט.
- המורים יבנו את שיעורי העברית באופן שיאפשר מתן מטלות מתאימות לתלמידים המצטיינים.

תקשוב

לשימוש באמצעים טכנולוגיים (מחשב, אינטרנט) במהלך הפקת משמעות מטקסטים מידעיים יש יתרון בשל היכולת להוסיף לטקסט איורים, צילומים, מפות וכדומה או ליצור קישור להיצגים כאלה, וכן בשל היכולת להבליט מקדמי ארגון, רכיבי מבנה ויחסים לוגיים.

הוספת מידע:

- הטקסט העיוני הדיגיטלי מאופיין לרוב בהפניות המיועדות להרחבת הידע: הפניה לתמונה, לייצוג גרפי, לערך מילוני או לספרי יעץ (אנציקלופדיה), סרטון ועוד.
- מומלץ להציג לתלמידים טקסטים עיוניים הכוללים הפניות וללמד אותם לזהות את מקום ההפניה על פי שינוי צבע / קו מדגיש / שינוי צורת הסמן, וכן להשתמש בהפניה על מנת לרכוש ידע נוסף.
- חשוב להפנות את תשומת לב התלמידים לממדי מהימנות ואמינות של המקורות מהם נלקחו הטקסטים

הבלטת רכיבי מבנה

- טקסט מידעי הוא לרוב טקסט הבנוי או ניתן להבניה על פי כותרות וכותרות משנה. מומלץ ללמד את התלמידים להשתמש באפשרות של חלוקה לפסקות, הדגשה, המרה לטבלאות או לחלופין 'עבודה ברמות' על מנת ליצור מיפוי מילולי וויזואלי של טקסט מידעי.

3. הוראה ולמידה של יצירות ספרות

"ליצירות הספרות ולטקסטים היהודיים יש מקום מובחן בשיח החברתי. העיסוק בטקסטים משני עולמות שיח אלה מחזק את רגשות ההשתייכות הלאומית והקהילתית, התרבותית והחברתית ותורם לעיצוב הזהות האישית" (תכנה"ל חינוך לשוני, תשס"ג, עמ' 56).

הספרות היפה מעניקה לקוראים חוויות והתנסויות אסתטיות שבאמצעותן יבינו טוב יותר את עצמם ואת הזולת ואת הטקסטים מעולם שיח זה. עולם השיח הספרותי כולל מגוון סוגות ותת סוגות, המאופיינות באמצעים אמנותיים צורניים ורטוריים ייחודיים. נדרשת הוראה מפורשת של התנסויות לפיתוח ולגיבוש מטרות קריאה אלה.

הפרקים הרלוונטיים ליעד "הפקת משמעות מטקסטים מעולם השיח הספרותי" מצויים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני (עמודים 65-55 עמודים 76-74).

לאחרונה הורחבה תכנית הלימודים בתחום הוראת הספרות. בנספח "יצירות ספרות להוראה" שבאתר התכנית נוספו רשימות של יצירות ספרות במעגלים שונים של בחירה, כולל יצירות שחובה ללמד (יצירות מרשימת הלבנה). כן נוספו עקרונות ושיקולי דעת המלווים את הבחירה.

כתובת האתר:

il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/YezirutSafrutLhorhaa/EkronotManchim.htm

יש לבחור את הטקסטים על-פי העקרונות המפורטים במסמך.

אמנם התכנית תהפוך למחייבת החל משנה"ל התשע"ג, אולם שנת הלימודים הנוכחית היא שנה של הטמעה ולמידה מתוך ההתנסות, ולכן חשוב להשתדל לפעול לפי ההנחיות עד כמה שאפשר כבר בשנה זאת. בכל מקרה יש לבחור ביצירות מסוגים שונים – שירים, סיפורים, מקורות יהודיים, ספרים שלמים – וכן למקד את ההוראה סביב יוצר וסביב סוגה ספרותית.

ההישגים הנדרשים בתחום הספרות מפורטים בתכנית הלימודים והם בעיקר אלה:
הישג נדרש 4: קריאת טקסטים מסוגים שונים ולמטרות שונות (עמוד 86 בתכנית לחינוך לשוני, תשס"ג).

הישג נדרש 6: קריאה של יצירות ספרות מתקופות שונות, התייחסות פרשנית להיבטיהן הרגשיים, הערכיים, האסתטיים והחברתיים – תרבותיים (עמוד 90)
יש לעמוד בהישגים הנדרשים על-פי התכנית.

ציוני הדרך המפורטים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני עד סוף כיתה ו יהוו מטרות הוראה עבור תלמידי כיתה ה, ואילו ציוני הדרך עד סוף כיתה ד יהוו עבורם יעדי תשתית הכרחיים.

עקרונות לתכנון יחידות ההוראה ולבחירת הטקסטים הספרותיים

- תכנון יחידות ההוראה מנקודת מוצא שונות כגון: נושא תוכני, סוגה, יוצר, מוטיב מקשר בין יצירות.
- בחירת יצירות ספרות המתאימות לרמות הקריאה של תלמידי כיתה ה ואף יצירות שיאתגרו אותם. היצירות ייבחרו על-פי רשימת היצירות להוראה (הנספח לתכנית הלימודים), מתוך מקראות וספרי לימוד מאושרים על-ידי משרד החינוך לכיתות ה ומתוך ספרי קריאה. בשלב זה של הטמעת תכנית הליבה בספרות יש לשים לב כי הרשימות כוללות ככל האפשר יצירות שחובה ללמד (יצירות הלבה), וככל האפשר כדאי ללמד גם יצירות מתוך המעגל השני של הבחירה, היצירות המומלצות, וכן רשימה של יוצרים שחשוב לבחור מתוכם ל"ייחודו של יוצר".
- בהוראת יצירות הספרות יינתן מקום מרכזי לטיפול חוויית הקריאה וההנאה האסתטית מן היצירה הספרותית (ראו להלן - **פיתוח עמדה אסתטית לקריאה טקסטים ספרותיים**)
- יצירות הספרות בכל יחידת הוראה יהוו תשתית להוראה מתוכננת ומפורשת של אסטרטגיות ומיומנויות הנדרשות להבנה ספרותית, לקריאה ולהפקת משמעות מטקסטים ספרותיים.
- האסטרטגיות והמיומנויות ייבחרו בהתאמה להישגים הנדרשים בתכנית הלימודים בחינוך הלשוני (תשס"ג) ובהתייחס למחקר הבינלאומי ה-PIRLS.
- עם זאת, יש להימנע מלהפוך את הקריאה ביצירה הספרותית לאמצעי להוראת לשון (והבנת הנקרא). אל לה להיות אך ורק כלי שרת של נושאי לימוד או של תחומי דעת שונים (מתוך תכנה"ל בחינוך הלשוני, תשס"ג).
- מסגרות הלמידה תכלולנה מליאה, קבוצות קטנות, הומוגניות והטרוגניות, והוראה פרטנית בהתאם לצורך. במסגרות אלה אפשר לקיים שיח על ספרים, להאזין לקריאת המורה או לקריאה באתר.

פיתוח עמדה אסתטית לקריאת טקסטים ספרותיים

- המורים יפעלו כדי שיצירות הספרות המגוונות יהיו חלק בלתי נפרד ממטענם התרבותי והאישי של התלמידים.
- המורים יעודדו את התלמידים להביע את חווייתיהם, את התרשמויותיהם מן היצירה ואת פרשנותם האישית תוך קישור לעולמם. כמו כן, יאפשרו להם לתת ביטוי להזדהות או לאי הזדהות עם ערכים, עם דמויות ועם אירועים הבאים לידי ביטוי ביצירה.
- המורים יחשפו את התלמידים לקריאה קולית מוטעמת של יצירות ספרות בכיתה לצורך יצירת הנאה מטקסטים ספרותיים.
- הוראת היצירה הספרותית תהיה מכוונת לפתח את העמדה האסתטית בקריאת הטקסט הספרותי תוך שימת הלב למבע הלשוני, לזיהוי האמצעים האמנותיים ותרומתם ליצירה, לדרך עיצוב העלילה והדמויות, לגלוי ביצירה ולסמיו בה המאפשר מרחב לפרשנות.

המלצות לדרכי הוראה

- המורים ילמדו באופן מפורש וגלוי אסטרטגיות יעילות להפקת משמעות מטקסטים בעולם השיח הספרותי. המורים יבחרו את האסטרטגיות הנדרשות לקריאת הטקסטים על-פי הנדרש להבנת היצירה על-פי מטרות הקריאה והלמידה, על-פי אפיוני הטקסטים, על-פי היכרותם את הכיתה ועל בסיס תכנית הלימודים בחינוך לשוני.
- המורים יעוררו את הציפיות של התלמידים לקראת קריאת הטקסט - ידע על התכנים והסוגה ועל התנסויות וחוויות קודמות הקשורות לטקסט הנלמד.
- המורים יכוונו את התלמידים לזהות את התפתחות העלילה, את קשרי הזמן והסיבה בין האירועים, לעקוב אחר קורותיהן של הדמויות, להבין את מניעיהן ולאפיין את הדמויות.
- המורים יבחרו מילים וביטויים מתוך היצירות הנלמדות ויכוונו את התלמידים להבחין בשימוש הייחודי של המילים והביטויים בתוך הטקסטים. בנוסף, המורים ירחיבו את ידיעות התלמידים על משמעויות המילים, על ההיבט המורפולוגי שלהם (משפחות מילים) ועל השימוש במילים ובביטויים בהקשרים אחרים.
- המורים יעודדו את התלמידים למצוא קשרים בין יסודות בתוך היצירה ולמצוא קשרים בין יצירה ליצירות אחרות (אינטר טקסטואליות)
- המורים יעודדו את התלמידים להתחבר ליצירות ספרות תוך התבוננות על עצמם ושיתוף אחרים בחוויות בהן התנסו שתורמות מימד של פרשנות נוספת להבנת היצירה.
- מומלץ לכוון את התלמידים ליצור "מסלולים ספרותיים" בעקבות יצירה ספרותית שנלמדה ולקרוא יצירות נוספות הקשורות לכותב היצירה, לסוג היצירה או לנושא היצירה. בפעילות זו התלמידים יוצרים זיקות אינטר-טקסטואליות המעמיקות את הגישה הפרשנית.

הערה: יש להימנע מהפיכת העיסוק באפיוני הטקסט מעולם השיח הספרותי למטרה עיקרית. הדיון במאפיינים נחוץ על מנת לסייע לתלמידים להבין ולהפיק משמעות מהטקסט, ולא כמטרה העומדת בפני עצמה.

עיצוב סביבה לימודית

- הסביבה הלימודית תייצג את הנושאים הנלמדים בכיתה ותכלול יצירות ספרות ומילונים .

התנסויות של תלמידים

התנסות מרובה

- התלמידים יתנסו בקריאה מרובה (דמומה וקולית) של יצירות ספרות בבית הספר ובבית.
- התלמידים ידונו במסגרות שונות (במליאה, בקבוצות קטנות) בהיבטים שונים של היצירות שקראו. בדיונים אלה התלמידים ישתפו את עמיתיהם בתובנות ובפרשנויות שלהם לגבי היבטים שונים ביצירה, כגון: הדמויות וביטוי עמדה כלפיהן, היחסים בין הדמויות, רעיונות ומסרים מרכזיים ביצירה וסגנון הכתיבה.

רכישת אסטרטגיות קריאה

- התלמידים יאתרו פרטי מידע ורעיונות מפורשים בטקסט תוך זיהוי קשרים מפורשים בין אירועים שונים בעלילה.
- התלמידים יסיקו מסקנות ויכלילו הכללות כדי להבין רעיונות משתמעים מתוך הטקסט ומסרים מרכזיים ביצירה, כדי לאפיין דמויות ביצירה, וכדי לזהות קשרים סיבתיים ביצירה.
- התלמידים ילמדו לזהות ולהעריך את האמצעים הספרותיים, יזהו את נקודת התצפית שממנה הסיפור מסופר ויעריכו את התפיסות החברתיות והערכיות העולות מן היצירה.
- התלמידים ילמדו להביע רשמים אישיים מהיצירה, בעל-פה ובכתב, להביע עמדה אישית מנומקת על הדמויות ביצירה ועל היצירה, וכן להביע עמדה ביקורתית על תפיסות חברתיות וערכיות העולות מהיצירה.
- התלמידים יתנסו במשימות באופן עצמאי, כגון משימות הערכה המכוונות להפקת משמעות מן הטקסט בממדי הבנה מגוונים (משמעות גלויה, משתמעת, הערכה ובקורת).

מתן מענה לתלמידים מתקשים

איתור מקורות הקושי

- על המורים לזהות את מקור הקשיים של התלמידים, כגון: היכרות מועטה עם יצירות ספרות, חוסר בידע חברתי-תרבותי רלוונטי והתנסות מצומצמת במצבים החברתיים המתוארים בסיפורים, קושי לזהות או להבחין במבנה הסיפור, אוצר מילים שאינו מגוון ומפותח דיו, קושי להבין משפטים ארוכים ומורכבים, וקושי ביצירת ההיקשים הנדרשים להבנת המשתמע מן הטקסט.

התאמת הטקסט ודרכי הצגתו לתלמיד

- במידת הצורך, מומלץ לשנות את הארגון הגרפי של הטקסט ולהציגו באופן המתאים לתלמידים המתקשים תוך שימת דגש על העימוד: גודל הגופן, גודל הרווחים, אופן החיתוך לפסקאות ועוד.
- הכוונת התלמידים לתרגום את רצף ההתרחשות בעלילה אל תוך מיפויים גרפיים מסוגים שונים, כדי לסייע להם לבנות ייצוג מנטאלי של המתואר בטקסט.
- במקרים שבהם יכולות הקריאה והפקת המשמעות של התלמידים אינן תואמות לרמת הקריאות של הטקסטים שהתלמידים נדרשים להתמודד אתם במסגרת הכיתה, וגם שינוי בארגון הגרפי אינו מוביל לשיפור, חשוב להציע לתלמידים תיווך מוגבר של המורה בקריאה ובהבנה של הטקסט. כך גם תלמידים אלו יוכלו ליהנות מהחוויה הספרותית יחד עם חבריהם לכיתה ומתרומתה התרבותית והלשונית של השירה (שהיא בעלת ערך גם אם היא קשה לקריאה עבורם).
- מומלץ להרבות בקריאה קולית של יצירות ספרות בפני התלמידים המתקשים. האזנה ליצירות אלה חושפת לקוראים המתקשים את לשון הספרות ומעניקה להם חוויה אסתטית.

תיווך בקריאת הטקסט

- בהיעדרו של ידע קודם (חברתי תרבותי) מספק, ובהיעדר התנסויות קודמות החיוניות להבנת הטקסט המורים יבצעו הטרמה.

- עיבוד יצירה ארוכה, עלול להוות עומס רעיוני על התלמידים המתקשים. לפיכך חשוב לאפשר לתלמידים להתמודד עם היצירה באופן מדורג - בכל פעם הם נדרשים לעבד חלקים ממנה תוך יצירת קשרים לוגיים הדוקים בין חלקיה.
- במהלך עיבוד היצירה יש לתווך אותה לתלמידים באמצעות שאלות המערבות ממדי הבנה מגוונים – איתור מידע מפורש, הבנת המשתמע מן הטקסט, פרשנות, יישום והערכה (פירוט הממדים מופיע בהישגים מספר 4 ו-6 בתכנית הלימודים וגם במפרט מבחני המיצ"ב בעברית לכיתה ה). חשוב שהשאלות יעודדו את התלמידים ליצור קשרים בין משפטים, בין רעיונות ובין חלקי היצירה.

קריאה מוטעמת

- התלמידים המתקשים מאופיינים לעתים גם בקריאה לא מוטעמת. ההנגנה הנכונה מובילה להבנה טובה יותר של הכתוב. ולכן, חשוב ליזום התנסויות מרובות של קריאה בהטעמה בהתאם לאופיו של הטקסט, לסימני הפיסוק (בשירים, בהתאם למקצב) ולתוכן הטקסט. אפשר לשלב מדי פעם קריאה 'תיאטרלית' המבליטה את האינטונציה.

מתן מענה לתלמידים מצטיינים

- לתלמידים אשר מתמודדים בקלות עם יצירות ספרות תואמות לרמת הגיל, יש להציע טקסטים ברמת קריאות גבוהה יותר או טקסטים בעלי מסרים מורכבים יותר.
- מומלץ לתת לתלמידים מטלות של הפקת משמעות ברמה גבוהה: ארגון המידע, פרשנות והיסק, הערכה וביקורת.
- מומלץ לכוון את התלמידים ליצור "מסלולים ספרותיים" נוספים על אלה שפגשו בכיתה בעקבות יצירה ספרותית שנלמדה ולקרוא יצירות נוספות הקשורות לכותב היצירה, לסוג היצירה או לנושא היצירה. בפעילות זו התלמידים יוצרים זיקות אינטר-טקסטואליות המעמיקות את הגישה הפרשנית.

תקשוב

- לשימוש באמצעים טכנולוגיים (מחשב, אינטרנט) במהלך הפקת משמעות מיצירות ספרות יש יתרון בשל היכולת להוסיף מידע הקשור ליצירה או ליצור קישור ליצירות אחרות, לאיורים ולצילומים, וכן בשל היכולת להבליט רכיבי מבנה ויחסים לוגיים.

4. קריאה להנאה

קריאת ספרים להנאה הינה רכיב משמעותי לקידום יעדי השפה. קריאה להנאה היא תהליך למידה טבעי המשפיע על אוצר מילים, על ידע עולם, על מיומנויות ואסטרטגיות קריאה, על כתיבה, על השיח הדבור ועל הידע המטה-לשוני. ככל שהלומד קורא יותר, כך שליטתו בתחומים אלו גוברת, וחלק מן הידע הופך לידיע פעיל. הנתונים בישראל מצביעים על קשר בין תדירות הביקור בספריות (ספריות כיתתיות או בית ספריות) להישגים לימודיים בקריאה. הישגי תלמידים העושים שימוש שוטף בספריות עולים באופן ניכר על הישגי אלו שאינם עושים שימוש בספריות.

עקרונות לתכנון ההוראה

ספרייה

- תהיה נגישות לספרי קריאה בספריית בית הספר ובספרייה הכיתתית.
- מאגר הספרים יכלול ספרים המותאמים לילדים בכיתות ה ואף ספרים המאתגרים אותם. אפשר להיעזר ברשימות קיימות של ספרים מומלצים וברשימות מצעדי הספרים.
- מאגר הספרים בבית הספר ייצג יצירות של מחברים מוכרים, חשובים ומרכזיים, המייצגים תרבויות שונות וסגנונות כתיבה שונים, יצירות המעשירות את התלמידים מבחינה רגשית ומבחינה ערכית.
- מאגר הספרים ייצג חלק מהיצירות המופיעות ברשימת היצירות שבתכנית הלימודים (תשע"א).
- מאגר הספרים יכלול גם ספרים נוספים הקשורים לתחומי העניין של התלמידים.

זמן קריאה

- יוקדש זמן בבית הספר לקריאת ספרים ולשיח על ספרים. המורים יעודדו את התלמידים לשתף אחרים בקריאה, וילמדו אותם לבחור טקסטים לקריאה על סמך מידע והמלצות של קוראים אחרים.
- המורים יעודדו את התלמידים להקדיש זמן לקריאה גם מחוץ לכותלי בית הספר. וכן יעודדו אותם לבקר באופן סדיר בספרייה העירונית.
- מומלץ לעורר את מודעות ההורים לחשיבות הקריאה להנאה כגורם מקדם לקראת הישגים.
- מומלץ לשבץ זמן לקריאה יומיומית כחלק מסדר היום.

המלצות לדרכי הוראה

- יש לנהל עם התלמידים שיח מפורש לגבי החשיבות של קריאת ספרים גם מחוץ לכותלי בית הספר.
- מומלץ להפנות את התלמידים לאתרים המספקים מידע על ספרים ועל סופרים, כגון: דף דף, כנפיים (מטח), סימניה, בנדורה ועוד).

- מומלץ לנהל שיח כיתתי בעקבות קריאה על תוכני הספר אך גם על מידע הקשור בספר. למשל, מומלץ כי המורה תרחיב את הידע הקיים אודות הספר – התקופה שבה התרחש הסיפור, המקום שבו התרחש הסיפור, הרלוונטיות של הביוגרפיה של הסופר, הקשר בין הספר לספרים אחרים ועוד.
- מומלץ ליזום כתיבה וקריאה של המלצות אודות ספרים שעוררו עניין
- אפשר לקרוא בפני הכיתה ספר בהמשכים.
- אפשר ליצור 'מעגלי קריאה' עם יצירות ספרות (הוראת יצירות ספרות להם נושא/תמה משותף/ת עם הספר) וכן 'מעגלי קריאה' עם ספרים נוספים (העוסקים בנושא דומה, מאותו הז'אנר וכיוצ"ב).
- מומלץ לעודד ביקורים בספריה העירונית.

התנסויות של תלמידים

- התלמידים יתנסו בפעילויות של דיון ושיתוף בחוויית הקריאה.
- התלמידים יאספו מידע לגבי הרגלי הקריאה של חבריהם לכיתה, סוג הספרים האהובים עליהם, יבנו רשימות של הספרים האהובים ביותר לקריאה, יכתבו המלצות על ספרים, ינהלו מועדון קריאה ועוד.
- התלמידים יכינו עבודות יצירתיות בעקבות הקריאה (הכוללות הסבר מילולי על העבודה) ויצגו בפני הכיתה.

מתן מענה לתלמידים המתקשים

התלמיד המתקשה בקריאה יתקשה לקרוא להנאתו. יחד עם זאת, תלמיד שלא מפתח קריאה להנאה אינו עוסק מספיק בקריאה, ולכן גם לא יעל את קריאתו. על כן מומלץ לנקוט בדרכי קידום:

- התאמה לרמת קריאה.
- יש לנהל עם התלמיד שיח מפורש לגבי הקריטריונים לבחירת ספרים, לחשוף בפניו ספרים שונים וברמות קריאות שונות. לעתים אפשר לקרוא את אותו הספר בגרסה קלה יותר.
- במקרים שיכולות הקריאה והפקת המשמעות של התלמיד אינן תואמות לרמת הקריאות של הטקסטים שהוא נדרש להתמודד אתם במסגרת הכיתה, ועימוד שונה אינו מוביל לשיפור מתאים, מומלץ לתת לתלמיד טקסטים ברמת קריאות נמוכה יותר. במקביל רצוי לעבוד אתו על קידום יכולות הקריאה.
- במקרים שהקשיים אינם מאפשרים כלל התמודדות עצמאית עם הטקסט, מומלץ לקרוא את הספר שנבחר בפני התלמיד.
- יש לעודד את התלמיד המתקשה לקרוא טקסטים התואמים לתחומי העניין שלו אך גם לרמת הקריאה.
- מומלץ לעזור לתלמיד המתקשה לבחור ספרים מאותו תחום דעת, אותה סוגה או אותה מחבר, על מנת לשמור על תחום ידע דומה, עולם מושגים קרוב ומבנים לשוניים דומים.

האזנה

- מומלץ להפנות תלמידים אלו לאתרים של 'ספרים מדברים'. שם יוכלו להאזין לספרים במלואם ('ספרות מופת' וספרים חדשים) בהתאם לבחירתם (האתרים בתשלום). ישנה אפשרות להשאיל/לשאול ספרי קריאה מוקלטים מספריית העיוורים.
- מומלץ להקריא לתלמידים המתקשים ספרים בקול מתוך הבנה כי פעילות זו מעוררת מוטיבציה לקריאה ומפתחת את יכולות הקריאה. (יש לעודד גם את ההורים לקרוא בקול לילדיהם).

מתן מענה לתלמידים המצטיינים

- תלמידים שקריאתם והבנתם טובה והם מרבים בקריאה מומלץ לעודד לגוון בסוגי הספרים שהם קוראים מבחינת הסוגה, סגנון הכתיבה, המחבר ועוד.
- מומלץ לפתח אצל התלמידים קריאה ביקורתית ולעודד אותם לנהל דיון על ספרים שקראו או להסביר למה הם אוהבים או לא אוהבים ספר שקראו.
- אפשר להמליץ על קריאה עצמאית של ספרים מתוך "ספרות מופת".
- אפשר לכוון את התלמידים האלה לקריאת ספרים המופיעים גם ברשימות המיועדות לחטיבות הביניים.

תקשוב

אפשר לנצל את מאפייני הרשת לשיתוף מידע באמצעות יצירת קבוצות דיון או מועדוני קריאה. דרך פעילות זו אפשר ללמד את התלמידים טכניקה של שיתוף מידע – רשתות חברתיות או מייל/דואר אלקטרוני.

מומלץ להפנות את התלמידים לאתרים שבהם אפשר להאזין לקריאה מוטעמת של ספרות יפה כמו אתר כנפיים של מט"ח.

5. הרחבת אוצר המילים

אוצר המילים הקיים במוחו של אדם מאורגן בקטגוריות הקשורות ביניהן. אוצר המילים המנטלי מהווה תשתית חשובה מאוד ליצירת מושגים, לחשיבה ולהבנת העולם שסביבנו, לתקשורת יעילה, להבנת מסרים ולהבעה עצמית. לאוצר מילים עשיר תרומה לקידום ההישגים הלימודיים הן בשפה הכתובה והדבורה והן בתחומי הדעת הנלמדים בבית הספר. לפיכך, יש ליצור הקשרים לימודיים וסביבה לימודית עתירת שפה וספר לצורך הוראה מפורשת המרחיבה ומעמיקה את אוצר המילים של הלומדים.

בשכבת גיל זו מתרבה החשיפה ללשון ספרותית ותנ"כית, למטפורות, לניבים ולביטויים, וכן ללשון הטקסטים העיוניים. לכן מטרת ההוראה אינה מתמצה רק בהגדלת מאגר המילים, אלא גם ובמיוחד בהרחבה ובהעמקה של הידע על מילים הקיימות כבר במילון המנטלי של הלומד, דהיינו הרחבה של משמעויות המילה, הקונוטציות שלה, מילים נרדפות והפוכות לה, הצורות המורפולוגיות (הדקדוקיות) האפשריות שלה, והמבנים התחביריים שלתוכם אפשר לשבץ אותה. פעילויות הוראה להרחבה ולהעמקה של איכות המילים יתרמו להפיכת אוצר המילים הקיים אצל הלומדים לאוצר מילים פעיל ונגיש בעבורם. כך הם יעשו בו שימוש בדיבור, בכתיבה ובתהליכי הבנת הנקרא.

עקרונות לתכנון

המקורות להרחבת אוצר המילים

- הטקסטים הכתובים בעולמות השיח השונים (הספרותי והעיוני כאחד) ומתוך תחומי הדעת הנלמדים.
- קובץ "סיפורי מילים" מאת רוביק רוזנטל (קובץ דיגיטלי בהוצאת משרד החינוך, 2010).
- הדיונים בכיתה, האזנה לאמצעי התקשורת ואופן הדיבור של המורה.

המלצות לדרכי הוראה

- למידת אוצר המילים תיעשה בתוך הקשר טקסטואלי.
- המורים יפעילו שיקולי דעת בבחירת המילים להעמקה ולהרחבת הידע עליהן – מילים שהתלמידים עשויים לפגוש גם בטקסטים אחרים לעתים קרובות, מילים שמצויות במגוון של תחומים, מילים שמסייעות להבין את הטקסט, מילים הקשורות למילים אחרות, ומילים הקשורות לנושא הלמידה ומוסיפות ממד לרעיונות הנלמדים.
- לקראת לימוד טקסט המורים יזהו מילים ומושגים שעלולים להיות חדשים או לא מובנים מתוך הקשר ויערכו הטרמה של משמעותם (במידת הצורך).
- המורים יעודדו תלמידים לחלץ את הידע שלהם על המילים והמושגים הנדונים ויעודדו אותם להסביר בלשונם את משמעויותיהם. במידת הצורך יספקו המורים הסבר נרחב יותר.
- המורים ילמדו אסטרטגיות של הבנת מילה באמצעות רמזים מתוך ההקשר, כגון מילים נרדפות בטקסט, ובאמצעות ידע לשוני, כגון ידע סמנטי על "משפחת המילים", ניתוח מורפולוגי ותחבירי.

- המורים ירחיבו את הידע על המילה באמצעות עיסוק פעיל במילה הנלמדת תוך התייחסות מפורשת למשמעותה או משמעויותיה, לצורתיה המורפולוגיות ולהקשרים שבהם התלמידים עתידים לפגוש את המילה. דוגמאות לדרכי הוראה:
 - הוראה של מילים נרדפות למילה מסוימת.
 - הוראה של מילים קרובות למילה.
 - הוראת הפכים למילה.
 - הוראת צירופי מילים, ניבים ופתגמים שבהם משובצת המילה.
 - הוראת הקשרים בין המילה למילים נוספות מאותה משפחה.
 - שיבוץ המילה בהקשר תחבירי מתאים.
 - היכרות עם גוונים ודקויות של מילה.

הערה: מידת הרחבת הידע על מילה תקבע בהתאם לרמת ההתפתחות הלשונית של התלמידים בשכבת הגיל.

- המורים ייצרו הקשרים מידיים לשימוש חוזר באוצר המילים הנלמד בהאזנה, בדיבור, בקריאה ובכתיבה:

האזנה – מורי השפה והמורים מתחומי הדעת השונים יקפידו לשלב את אוצר המילים שנלמד בשיח הלימודי והיומיומי.

דיבור – המורים יעודדו את התלמידים להשתמש באוצר המילים הנלמד בהקשר המתאים במהלך השיח הלימודי והיומיומי.

קריאה – המורים יפנו את תשומת ליבם של התלמידים, במהלך קריאה של טקסטים, להופעתן של מילים שנלמדו בעבר תוך בחינת משמעויות חדשות למילים אלה.

כתיבה – המורים יעודדו את התלמידים להשתמש במילים הנלמדות באופן מתאים על מנת להגיע לכתיבה מדויקת יותר ולהעלאת המשלב הלשוני.

- המורים ימפו באופן חזותי על גבי הלוח (או על דף בעל סכמה קבועה) את המידע שהופק מן המילה החדשה. המיפוי יכלול את משמעויות המילה, מילים נרדפות לה, צורתיה המורפולוגיות, צירופי מילים ומשפטים שבהם המילה משובצת. אפשר להוסיף גם מילים בעלות משמעות דומה ומנוגדת.

סביבה לימודית

- סביבת הלמידה בכיתה תכלול כמה מילונים המתאימים לגיל ולידע של הלומדים בכיתות ה, כולל מילונים ממוחשבים. רצוי שברשותו של כל תלמיד יהיה מילון אישי.
- סביבת הלמידה תכיל את המידע שנצבר על אוצר המילים שנלמד, כדוגמת מיפויים חזותיים, מילונים כיתתיים ועוד.
- סביבת הלמידה תכיל משחקי מילים, תשבצים, תפזרות, חידות מילוליות ועוד.

התנסויות של תלמידים

- התלמידים יתנסו בקריאה מרובה.

- התלמידים יהיו שותפים פעילים, ייקחו אחריות לזיהוי המילים הנחוצות להם להבנה וללמידת משמעותן.
- התלמידים יחקרו בעצמם את משמעותן של מילים באמצעות האסטרטגיות שנלמדו בכיתה.
- התלמידים ישתמשו במילון להשלמת הידע על המילה.
- התלמידים ישתמשו באוצר המילים הנלמד שימוש חוזר ונשנה בדיבור, בכתיבה ובתהליכי הבנת הנקרא.

מתן מענה לתלמידים המתקשים

חומרי למידה מתאימים

- מילונים שבהם ההגדרה הראשונית של המילה פשוטה וכוללת גם הסבר, הדגמה או איור.
- מילונים ממוחשבים ובהם עימוד נוח לקריאה ומלל מועט יחסית לצד שיוך המילה לקטגוריה המורפולוגית והסמנטית שלה.

המלצות לדרכי הוראה

- פעילות עקבית - היכרות ראשונית עם משמעות המילה צריכה לכלול ניסיון להסביר את מקורותיה על סמך ידע לשוני ועל סמך משמעויותיהן של מילים אחרות שכבר קיימות בלקסיקון של התלמיד. עיסוק עקבי במילים באופן הזה יוביל את התלמידים לחשיבה מטה לשונית, לזכירה טובה יותר של המילה, ללימוד עצמאי יותר של מילים נוספות, ולכתיב תקין יותר.
- התלמידים המתקשים זקוקים לחזרות מרובות על משמעויות המילים שנלמדו.

בחירה מושכלת של אוצר המילים

- יש להפעיל חשיבה מושכלת לגבי סוג המילים הנבחרות ומינון. מומלץ להתמקד בכל שיעור במילים בודדות ולהימנע מלהציף את התלמידים במידע. עדיף להתרכז בהוראת מילים בסיסיות שלא מוכרות עדיין לתלמידים והן נדרשות ללמידה בתחומי הדעת, הוראתן תועדף. המורה ישקול סדר עדיפויות בתהליכי ההוראה. חשוב ביותר לא להציף את התלמידים בעודף מילים מתוך כוונה להרחיב, אוצר המילים שלהם.

האזנה

- יש לזכור שחלק גדול מאוצר המילים של התלמידים נרכש תוך כדי קריאה עצמית. מאחר שהתלמידים בעלי הקשיים המרובים גם ממעטים לקרוא בדרך כלל, חשוב להקפיד על הקראה או על האזנה לטקסטים תואמי גיל באופן תדיר.

התאמת טקסטים

- במקרים שהטקסט כולל הרבה מילים שאינן מוכרות לתלמידים, מומלץ לתת להם טקסטים ברמת קריאות נמוכה יותר, אשר גם בהם נדרש מהתלמידים עיסוק בהבנת משמעויות של מילים.

מתן מענה לתלמידים מצטיינים

- מומלץ לכוון את התלמידים להרחיב בעצמם את הידע שלהם לגבי מילים או מושגים המופיעים בטקסט, כולל פנייה למקורות מידע מגוונים (כגון מילונים ואנציקלופדיות).
- מומלץ לכוון את התלמידים למפות מילה נלמדת עד ליצירת רשת רחבה סביב המילה - משפחת המילים המורחבת, ביטויים וניבים שהמילה משובצת בהם, מילים נרדפות.
- אפשר להפנות את התלמידים לספרים העוסקים בחקר מילים. אפשרי לעודד את התלמידים ליצור עיתון כיתתי או גיליון שפה כיתתי העוסק בממצאי החקר שלהם.

תקשוב

- בטקסטים המופיעים כקובץ word או power point אפשר ללמד את התלמידים להוסיף פירושים או הרחבות ידע על מילים באמצעות יצירת הפנייה לקובץ אחר או יצירת שקופית אחרת באותו הקובץ.
- מומלץ לעשות שימוש מושכל במשחקי מחשב להרחבת אוצר מילים, כגון אלו שפותחו ע"י משרד החינוך.
- אפשר ליצור קובץ במחשב כיתתי ובו מאגר מילים ומושגים שנלמדו, ולמנות תלמידים להיות אחראים לארגון הקובץ, לכתיבת הפירושים, למתן דוגמאות, להכנת תשבצים ומשחקים במחשב, ועוד.

6. קידום תהליכי כתיבה

כתיבה הינה תהליך קוגניטיבי המכוון למימוש מטרה תקשורתית. בתהליך הכתיבה הכותבים מביאים לידי ביטוי את הידע שלהם על הנושא שהם כותבים עליו, את הידע שלהם על מבנים וסוגות, את הידע על אוצר מילים, את הידע התחבירי ואת הידע שלהם על מוסכמות הכתיב והפיסוק.

כדי שהכותבים יוכלו לבחור באופן מושכל ומודע את תוכני הכתיבה, את אופן ארגונום, את אוצר המילים ואת המשלב הלשוני המתאימים למטרות שלשמן הם כותבים ולנמענים שעבורם הם מייעדים את הטקסט, נחוצה למידה מפורשת של מיומנויות ואסטרטגיות כתיבה בהתאם לסוגה המתאימה למטרות הכתיבה.

ההקשרים הלימודיים ונושאי הלימוד שהמורים יתכננו יהוו הקשר להוראה מפורשת של תהליכי הכתיבה.

תכנית הלימודים עוסקת בקידום תהליכי כתיבה בפרק "כותבים לנמענים שונים ולמטרות שונות" בעמודים 77-78.

עמידה בהישגים הנדרשים על פי תכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג:

הישג נדרש 2: כתיבת טקסטים למטרות שונות ולנמענים שונים (עמ' 84 בתכנית הלימודים לחינוך לשוני תשס"ג).

הישג נדרש 3: הפקת טקסטים כתובים, תקינים מבחינה לשונית והולמים מבחינה תקשורתית (עמוד 85 בתכנית הלימודים לחינוך לשוני תשס"ג).

ציוני הדרך המפורטים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני עד סוף כיתה ו יהוו מטרות הוראה עבור תלמידי כיתה ה', ואילו ציוני הדרך עד סוף כיתה ד יהוו עבור יעדי תשתית הכרחיים.

עקרונות לתכנון

סוגי מטלות הכתיבה

- מטלת כתיבה ארוכת טווח, דהיינו מטלה המערבת תהליכים של טיוט ושכתוב ולפיכך נמשכת לאורך זמן, או מטלה קצרת טווח.
- מטלת כתיבה הקשורה לטקסט שנקרא (כגון תשובה לשאלה או כתיבה של טקסט רחב יותר, כגון סיכום) או מטלת כתיבה עצמאית, שאינה תלויה טקסט.
- מטלת כתיבה המגדירה בעבור התלמידים באופן מפורש את המטרה הרטורית של הטקסט שיכתבו, את רכיבי התוכן והמבנה שלו וכן את הנמען.
- מטלה בכתיבה חופשית - נושא הכתיבה מוצע לתלמידים או שנבחר על ידם, אך התלמידים קובעים את מטרת הטקסט (סוגה) ואת מבנהו.

הקשרים לכתיבה ומסגרות הכתיבה

- תכנון יחידות הוראה במשך השנה הממוקדות בקידום תהליכי כתיבה של טקסטים למטרות שונות.
- כתיבה בזיקה לנושאים הנלמדים.

- כתיבה בזיקה למצבים חברתיים בחיי הכיתה ובבית הספר.
- המורים יקצו בשיעורי העברית ובתחומי הדעת האחרים זמן ותשומת לב לכתיבה ולהפעלת תהליכי טיוט ושכתוב.

המלצות לדרכי הוראה

- המורים יפנו זמן במסגרת שיעורי העברית להוראה מכוונת ומפורשת המקדמת תהליכי כתיבה.
- המורים יזמנו לתלמידים התמודדות עם מטלות כתיבה מגוונות ומורכבות.
- המורים ילמדו את התלמידים "לפצח" את מטלת הכתיבה המוכתבת להם - לזהות את מטרת הכתיבה ואת הסוגה המתאימה (כגון הבעת עמדה), לזהות את רכיבי המבנה הנדרשים במטלה ואת הנמען.
- על בסיס פיצוח המטלה המורים יסייעו לתלמידים לתכנן את כתיבתם (לדוגמה: באמצעות כתיבת ראשי פרקים, הכנת תרשים זרימה, איסוף מידע וכיוצ"ב).
- המורים ילמדו את התלמידים לעשות שימוש מושכל בכל סוגי הידע הרלוונטיים הנדרשים לכתיבה.
- המורים ילמדו את התלמידים לכתוב באופן רלוונטי לנושא, להרחיב את פרטי התוכן במידת הצורך, ולארגן את הטקסט הכתוב ברצף לוגי בהתאמה למטלה תוך שמירה על קישוריות נכונה בין חלקי הטקסט. כמו כן יכוונו המורים לשימוש באוצר מילים מדויק ומגוון ובסימני פיסוק מתאימים.
- המורים יפתחו עם התלמידים מחוונים להערכת תוצרי הכתיבה.
- המורים יפתחו את תהליכי הבקרה של התלמידים בכך שיאפשרו להם ויעודדו אותם לעבור מעמדת הכותב אל עמדת הקורא כדי לבדוק אם הטקסט הנכתב משרת את מטרת כתיבתו.
- המורים יספקו משוב מקדם בעל פה או בכתב על תוצרי הכתיבה של התלמידים. במשוב המורים יתייחסו אל התכנים הכתובים, אל מידת הבהירות שלהם ואל מידת הלכידות, הקישוריות והתקינות התחבירית. הם יציעו הצעות לקידום הכתיבה. לשון המשוב צריכה להיות מובנת וידידותית לתלמידים.
- המורים ילוו את תהליכי הטיוט של הטקסט שהתלמידים מפיקים בהסתמך על המשוב שהם סיפקו לתלמידים.
- המורים יקיימו דיוני הערכה על תוצרי כתיבה של תלמידים לאחר הסכמתם ודיונים על דרכי שכתוב התוצרים במליאה או בקבוצות קטנות. הדיונים יכללו הצגת דגמים איכותיים של כתיבה לצד טקסטים הדורשים טיוט/שכתוב.
- בתהליכי הטיוט והשכתוב של התוצרים המודגמים, המורים ידונו עם התלמידים בדרכים ליצירת טקסט מיטבי ובשיקולי הדעת הנלווים:
 - בחינת ההתאמה בין תוכנו ומבנהו של הטקסט לבין מטרתו.
 - בחינת תוספות או שינויים של פרטי מידע.
 - בחינת איכות הקישוריות בין חלקי הטקסט והלכידות הכוללת שלו.
 - בחינת תקינות הניסוח התחבירי והשימוש הנכון בסימני הפיסוק.
 - בחירת אוצר מילים מדויק ומשלב לשוני מתאים

- בעקבות הדיון והלמידה בכיתה בתוצר נדון, המורים יקצו זמן לתלמידים להפעיל תהליכי בקרה על תוצריהם ולשכתבם בהתאם.
- הערה: המורים יבחרו באופן מושכל היבט אחד או שניים לקידום הכתיבה של התלמידים בכל תוצר כתוב שהם מעריכים.

התנסויות של תלמידים

- התלמידים יצברו התנסויות מרובות בכתיבה ובבית.
- התלמידים "יפצחו" מטלות כתיבה הניתנות להם ויתכננו את כתיבת הטקסט בהתאם.
- התלמידים יפעילו תהליכי בקרה על כתיבתם באמצעות קריאה חוזרת (קריאה רקורסיבית) של התוצר ההולך ונבנה ובחינה תמידית של בהירות ומפורשות הכתוב.
- התלמידים ישתמשו במחווה כאמצעי לבקרה עצמית של כתיבתם.
- התלמידים יתנסו בהערכת תוצרים של עמיתיהם.
- התלמידים יתנסו בכתיבה ארוכת טווח, פעמיים בשנה.
- התלמידים יתנסו בכתיבה בסביבה מתוקשבת ויבחינו ביתרונות שמציעה הטכנולוגיה בתהליך הכתיבה ובקשר בין מוען לנמען.

מתן מענה לתלמידים המתקשים

- המורים יזהו את הקשיים המאפיינים את כתיבתם של המתקשים מתוך התוצרים הכתובים של התלמידים ומתוך התבוננות בדרך הכתיבה שלהם.

תיווך לקראת כתיבה

- המורים יסייעו לתלמידים "לפצח" את המטלה ויכוונו אותם לסמן את חלקי המטלה על מנת לזהות את רכיביה.
- המורים יסייעו לתלמידים לפתח רעיונות לכתיבה במסגרת נושא נתון. המורים יסייעו לתלמידים להעלות את הידע הדרוש לכתיבה וישוחחו עמם על נושא הכתיבה. במידת הצורך יפנו עם התלמידים לקריאת טקסטים כדי להרחיב את הידע שלהם בנושא.
- המורים יסייעו לתלמידים לתכנן את כתיבתם באמצעות הבניה משותפת של הרצף הלוגי של הטקסט. אפשר לבצע זאת באמצעות יצירת תרשים מקדים.
- המורים יסייעו לתלמידים להשתמש באוצר מילים מדויק ומגוון הרלוונטי לטקסט המתוכנן, ובכלל זה מילות קישור מתאימות, בהתאם ליכולותיהם הלשוניות של התלמידים.
- המורים יבנו עם התלמידים מחווה לבדיקת הכתיבה, במטרה להעמיק את ההבנה של הנדרש מהם בכתיבה.

תיווך לכתיבה ולבקרה על הכתיבה

- המורים יאפשרו, ככל האפשר, כתיבה בסביבה ממוחשבת, בין היתר על מנת למנוע מצבים שבהם קשיים מוטוריים או קשיי איות הגורמים לצמצום הכתיבה של התלמידים.
- בשל האפשרות לקיומם של מצבים רבים של אי תקינות בתוצר הכתוב, כגון היעדר לכידות, קישוריות לא מתאימה, תחביר לא תקין ופיתוח חלקי של רעיונות, על המורים לבחור באופן מושכל את ההיבט או את ההיבטים שברצונם לשכלל בתוצר המסוים בכל מקרה לגופו, ולא לנסות לשפר את כל התוצר.
- בהתאם להיבטים שנבחרו המורים יעוררו את התלמידים להבין את ההיבטים של אי התקינות בטקסט בהתאמה למטרת הכתיבה, יסבירו לתלמידים כיצד כדאי לשכלל את הטקסט, ידגימו זאת באמצעות תוצרים תקינים, ויפתחו עם התלמידים תהליכי בקרה לביסוס הנלמד בכתיבה חוזרת. מומלץ להנחות את התלמידים לקרוא בקול את תוצרי כתיבתם על מנת להקל על זיהוי אי התקינות בטקסט.

מתן מענה לתלמידים המצטיינים

- המורים יציעו לתלמידים מטלות כתיבה מאתגרות, כגון כתיבת כתבה לעיתון בית הספר.
- המורים יעודדו את התלמידים לכתיבת טקסטים מורכבים וארוכים יותר.
- המורים יציעו לתלמידים כתיבה שיתופית עם עמיתים בכיתה או מחוץ לה.
- התלמידים יתנסו בבנייה עצמאית של מחוון לטקסט שכתבו.
- המורים יעודדו את התלמידים המצטיינים לייצר תוצרי כתיבה מרובים ומגוונים.
- המורים יציעו לתלמידים אלה לשמש כחונכים של תלמידים אחרים בכיתה בקידום תהליכי הכתיבה.

תקשוב

- התלמידים יתנסו בכתיבה במחשב וילמדו לנצל פקודות שונות, כגון: הכרה מיומנת של המקלדת בשפת אם עברית, פקודות מגוונות לעיצוב הטקסט, יצירת קישורים, הוספת צילומים ותמונות ורכיבים נוספים נדרשים וכד'. התלמידים ינצלו את מאפייני המדיה הדיגיטלית לשיפור תהליכי הכתיבה.
- כחלק מפעילות של עבודת עמיתים, התלמידים יעזרו בפקודה 'עקוב אחר שינויים'.
- התלמידים ישתמשו בפקודה ל'כתיבה ברמות' על מנת לתכנן את כתיבתם.
- התלמידים יתנסו בפעילויות מעודדות כתיבה באתרים נגישים, ובכלל זה יכתבו באמצעות התיווך שמספק 'מחולל הכתיבה'.
- התלמידים ילמדו לכתוב במגוון ייצוגים ולהוסיף לטקסט שכתבו גם תמונות ורכיבים גרפיים אחרים.
- התלמידים יעזרו במאגרי מידע מתוקשבים הנגישים להם כדי לדייק במידע, כדי לבסס טיעונים וכדי להרחיב את תוכן הטקסט שהם כותבים.

7. הבעה בעל פה

כישורי ההאזנה והדיבור הם חלק מהמיומנויות האורייניות המשמשות את התלמידים בהקשרים חברתיים ולימודיים, כגון: הצגת נושא או טיעון, דיווח, השתתפות בדיון מובנה. השיח הדבור, על רמותיו השונות, מעשיר את השפה הכתובה וגם נתמך על ידה. מידת התכנון של השפה הדבורה משתנה לפי ההקשר, לפי מטרת התקשורת ובהתאם ליחסי הדובר עם קהלו. התלמידים צריכים לשקול במבעם הדבור את ההיבטים האלה, ובכלל זה את רלוונטיות המידע שהם מספקים. על המורים ליזום הקשרים והתנסויות לפיתוח ולשכלול של מיומנויות ההבעה בעל פה תוך הוראה מפורשת שלהן. הפירוט הרלוונטי ליעד ההבעה בעל פה מצוי בתכנית הלימודים בחינוך לשוני (עמודים 22-47, עמודים 78-79).

עמידה בהישגים הנדרשים על פי תכנית הלימודים:

הישג נדרש 1: האזנה ודיבור למטרות שונות (עמוד 82 בתכנית הלימודים לחינוך לשוני, תשס"ג)
ציוני הדרך המפורטים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני עד סוף כיתה ו יהוו מטרות הוראה עבור תלמידי כיתה ה', ואילו ציוני הדרך עד סוף כיתה ד יהוו עבורם יעדי תשתית הכרחיים.

עקרונות לתכנון

תכנון יחידות ההוראה

- יחידות ההוראה יתוכננו בהקשרים לימודיים ובנושאים חברתיים לקידום השיח הדבור.
- ההקשרים הלימודיים יהוו תשתית להוראה מתוכננת ומפורשת של אסטרטגיות ומיומנויות הנדרשות להפקת שיח דבור. המורים יזמנו דיונים מכוונים וממוקדים.

המלצה על דרכי הוראה

- המורים יפתחו את כישורי השיחה של התלמידים, כגון: השתלבות בשיחה ובדיון על פי המוסכמות, הקשבה ותגובה הולמת לדברי אחרים, הרגלי ויכוח נאותים, יצירת קשר עין.
- המורים יפתחו את יכולותיהם של התלמידים להביע את רעיונותיהם תוך התאמה למטרה ולנמען ותוך שימוש במשלב לשוני מתאים:
 - הצגת רעיונות ברצף הגיוני
 - הצגת טיעונים מבוססים ומנומקים
 - דיבור לעניין ברמת פירוט מתאימה
- המורים יעודדו את התלמידים לכתוב את רעיונותיהם לצורך תכנון הטקסט הדבור שלהם.
- המורים יקנו לתלמידים היגדים הנהוגים בדיון והמסייעים להתנהלותו התקינה, כגון קישור לדברי הדוברים הקודמים ולמיקוד ההקשבה.
- המורים יפתחו אצל התלמידים את המודעות לחשיבות השימוש במילים מדויקות לשם העברת המסר הרצוי.

- המורים יפתחו אצל התלמידים את המודעות לחשיבות התאמת נעימת הקול ועוצמת הקול לנסיבות.
- המורים יגבשו מחוונים עם התלמידים. המחוונים יסייעו לתלמידים במיקוד מטרות השיח ויתמכו בתהליכי הבקרה של הדוברים, וכן ישמשו להערכה.

התנסויות של תלמידים

האזנה

- התלמידים יתנסו בתהליכי האזנה ממוקדת לדברי אחרים תוך התייחסות פרשנית לתוכן הדברים של הדובר, להתנהגותו הבלתי מילולית ולאופן ההגה של הדברים.
- התלמידים והמורה ינתחו שיח דבור שהאזינו לו יחד בהזדמנויות שונות (על-פי נסיבות מזדמנות או יזומות ע"י המורה) כדי להפיק משמעות מתוכו וכדי לעמוד על מאפיינים בולטים שלו (למשל, תכנית טלוויזיה, טקסים בביה"ס)

דיבור

- התלמידים יתנסו בניהול דיון תוך התייחסות לטיעונים שכנגד.
- התלמידים יתנסו בתהליכי תכנון להצגת רעיונותיהם תוך חשיבה מושכלת על תוכן הדברים, על המבנה של הדברים המוצגים, על אוצר המילים ועל המשלב הלשוני.
- התלמידים יתנסו בהצגת הטקסט הדבור שתכננו בפני קהל מאזינים בהקשרים לימודיים וחברתיים.
- התלמידים יתנסו בתהליכי בקרה לשיפור השיח הלימודי הדבור שלהם באמצעות דיונים בשיעורי העברית ובתחומי הדעת האחרים.
- התלמידים ייעזרו במחוונים למטרות משוב והערכה.

מתן מענה לתלמידים המתקשים

איתור מקורות הקושי

- על המורים לזהות את מקור הקשיים של התלמידים, כגון: קושי בהתאמה לנמען, קושי בזיהוי מאפייני המטלה (למשל, דיווח לעומת הבעת עמדה) קושי שפתי, קושי בדיבור בפני קהל, קושי בהשתלבות בשיחה או בדיון.

תיווך

- עידוד התלמידים להשתתפות בשיח כיתתי.
- תמיכה מוקדמת (במסגרת קבוצה קטנה או במסגרת המפגש פרטני) בידע ובאופן הצגתו.
- תמיכה בדברי התלמידים או הוספה עליהם במקום שנדרש פירוט, הרחבה או שיפור המבע, בתנאי שסגנון הוראה זה מקדם ולא בולם.
- עידוד התלמידים להרחבת המבע באמצעות שאלות מתווכות.
- תמיכה תוך דיון ושיקוף הדברים כדי לחדד בקרה ותיקון עצמי.

מסגרות למידה

- אפשר לנצל את השעות הפרטניות ולתרגל עם התלמידים מיומנויות של הבעה בעל פה. רצוי לגוון את סוג הקבוצות, ומדי פעם להציע מטלות בקבוצות הטרוגניות כדי לאפשר למידת עמיתים.
- במסגרת התיווך המורים ידגימו מודלים של שיח תקין, יתכננו עם התלמידים את המבע ויתנו משוב מתאים. המורים יבנו את שיעורי העברית באופן שיאפשר מתן מטלות מתאימות לתלמידים המתקשים ויצירת מסגרת להוראה בקבוצה קטנה ולהוראת עמיתים.

מתן מענה לתלמידים המצטיינים

- פיתוח כישורי הבנת הנשמע, ובכלל זה האזנה ביקורתית תוך הבחנה בין עמדה לדעה, זיהוי מסרים וטיעונים ובחינת איכות ההבעה.
- פיתוח יכולת ההבעה בעל פה, ובכלל זה יכולת דיווח על תהליכים, על אירועים ועל ניסויים, בהתאם לאפיוני הסוגה.
- הכשרת התלמידים המצטיינים כמנחי דיון.
- מתן הזדמנות להצגה בפני קהל ומתן כלים לבקרה רפלקטיבית.

תקשוב

- אפשר לעשות שימוש באמצעים טכנולוגיים של הקלטה או צילום וניתוח איכות השיח הדבור. קיימים היום במחשבים אמצעי צילום, הקלטה ושידור טובים
- אפשר להציג בכיתה ולנתח אירועי שיח דבור, הקראה בקול של טקסטים או מסירה בקול של מידע, האזנה לתכניות מן המדיה כדי לשכלל את כישורי ההאזנה.

8. פיתוח ידע מטה-לשוני

ידע מטה-לשוני, הכולל ידע על הלשון ועל השיח, מבטא יכולת להתבונן בתכונותיה של הלשון ולהסיק מסקנות לגבי מערכת חוקיה. ההתבוננות בלשון מתרחשת במהלך פעולות ההבנה וההפקה של טקסטים דבורים וכתובים, שהתלמידים פוגשים בהם בהקשרים לימודיים ותקשורתיים. על כן פיתוח המודעות הלשונית והידע המטה-לשוני בקרב התלמידים ייעשה בהקשרים טקסטואליים. בהקשרים אלה התלמידים יכולים להבחין כיצד חוקי הלשון באים לידי ביטוי בטקסט וכיצד הם משפיעים על הפקת המשמעות ממנו. בהוראת הלשון המורים ידגישו את הבנת התפקידים, שרכיבי הלשון והשיח ממלאים בהקשרים הטקסטואליים, ועוררו את מודעות התלמידים לשימוש מושכל בהם לשם הבנה ולשם הפקה של טקסטים דבורים וכתובים.

הפירוט הרלוונטי לפיתוח הידע המטה-לשוני מצוי בתכנית הלימודים בחינוך לשוני בעמודים 68 – 73 ולאורך כל חלקי התכנית.

עמידה בהישגים הנדרשים על פי תכנית הלימודים:

הישג נדרש 8: הכרה והבנה של המערכת הלשונית – מבנים, תופעות ותהליכים בלשון (עמודים 94 - 95 בתכנית לחינוך לשוני, תשס"ג).

ציוני הדרך המפורטים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני עד סוף כיתה ו' יהוו מטרות הוראה עבור תלמידי כיתה ה', ואילו ציוני הדרך עד סוף כיתה ד יהוו עבורם יעדי תשתית הכרחיים.

עקרונות לתכנון ההוראה

- יחידות ההוראה המתוכננות יכילו נושאים לשוניים להוראה מפורשת. כאשר מתכננים את ההוראה **מן הטקסט אל הלשון**, בחירת הפריטים הלשוניים תיעשה בזיקה למזדמן בטקסטים הנלמדים. אולם כאשר מתכננים את ההוראה **מן הלשון אל הטקסט**, בחירת הפריטים הלשוניים תהיה שיטתית, בהתאם לתכנית הלימודים, ותתמקד בתופעות לשוניות כלליות ורחבות יותר.
- הנושאים הלשוניים ייבחרו מתוך ההקשרים הטקסטואליים הנלמדים: הטקסטים הנקראים, הטקסטים הנכתבים והשיח הדבור.
- המורים יזהו בטקסטים הנלמדים במסגרת יחידת הוראה נושאים לשוניים בולטים הראויים או הנחוצים להוראה מפורשת, תוך התחשבות בגיל הלומדים ובתכנית הלימודים.
- יחידות הוראה שנקודת המוצא שלהן היא נושא לשוני יכללו טקסטים שידגימו כיצד הרכיב הלשוני בא לידי ביטוי ומהי תרומתו להבנת הטקסט.

המלצות לדרכי הוראה

מן הטקסט אל הלשון

- המורים יתמקדו ברכיב לשוני שבחרו ללמד בטקסט, יסבירו את תרומתו להבנת המילה, המשפט והטקסט כולו. לדוגמה: אם מופיע בטקסט הפועל "למחזר", אפשר לדון עם התלמידים במשמעותו בעזרת השורש ח-ז-ר, וללמד באותה הזדמנות גם את המונח "שורש". מומלץ להדגיש שכאשר ההוראה מתרחשת בגישה **מן הטקסט אל הלשון** חשוב להיצמד למטרה המרכזית של ההוראה (כגון הפקת משמעות מטקסט) ולהרחיב בנושא הלשון בהזדמנות אחרת.
- בקריאת יצירות ספרות מומלץ להבליט את המאפיינים הלשוניים התורמים לחוויה האסתטית של הקוראים, כגון: חריזה, מצלול, לשון ציורית.
- מומלץ להפעיל שיקולי דעת לגבי הקצאת הזמן הנדרש להוראת הרכיבים הלשוניים המרכזיים לתהליכי הבנה והפקה של טקסטים.
- לשם ביסוס הלמידה של פריטי הלשון מומלץ:
 - א. להבליט את תפקידם של הנושאים הלשוניים בטקסטים נוספים שהתלמידים יפגשו באותה יחידת הוראה.
 - ב. ליזום התנסויות חוזרות של התלמידים ליישום הידע הנרכש בהפקת טקסטים כתובים ודבורים.
- לימוד הרכיבים הלשוניים ייעשה בטקסטים מעולמות שיח שונים.

מן הלשון אל הטקסט

- על פי גישה זאת מומלץ לבחור בנושא לשוני מתוך תכנית הלימודים ולעגן אותו בהקשר המתאים (תוכני, טקסטואלי).
- גם בגישה זאת מומלץ לשים דגש על הבנת התפקיד של הרכיב הלשוני ועל דרך השימוש התקין בו, ולא להסתפק בשיום התופעה או בשינון הכלל.
- מומלץ ללמד את השימוש התקין בצורות הלשוניות, כגון: שימוש במילת קישור ליצירת קשר לוגי נכון, יצירת התאם דקדוקי תקין, הקפדה על סדר מילים נאות במשפט. חשוב להדגיש את התרומה של צורות לשוניות מסוימות ליצירת תוצר כתוב או דבור איכותי - ברור, מפורש, ולכיד.
- מומלץ להדגים שימוש תקין במערכת הלשונית באמצעות דיון בתוצרי כתיבה של תלמידים לשם קידום ושיפור הכתיבה, כגון: דיון בכללי הפיסוק, איות נכון בהתבסס על הכרת אותיות השורש וצורני הנטייה (דוגמה: במילה **המטיר** תלמידים יתלבטו לגבי האותיות ה' ו-ט', וההחלטה כיצד לכתוב תתבסס על שיקולי הדעת האלה: יש לבחור באות ה כי היא מייצגת את הבניין הפעיל ובאות ט כי היא מייצגת את השורש מ-ט-ר, המתקשר למילה הזאת).

התנסויות של תלמידים

- התלמידים ישתמשו בידע שרכשו על הרכיבים הלשוניים בתהליכי הבנת הנקרא ובתהליכי הפקה של טקסטים כתובים ודבורים.

- בעת כתיבה או הפקה של שיח דבור התלמידים ינמקו את בחירתם במבנה לשוני מסוים, ובעת קריאה התלמידים ימלילו את המשמעות שהעניק מבנה לשוני מסוים להבנתם את הטקסט.
- התלמידים יתנסו באופן עצמאי במשימות שבהן הם נדרשים ליישם את הידע המטה לשוני שרכשו בהקשרים טקסטואליים, כגון: שיבוץ פועל בזמן ובגוף בהתאמה למשפט-שיבוץ מילים הדורשות התאם דקדוקי, חיפוש מילה במילון, הבנת המשמעות של מילות קישור, הבנת התפקידים של סימני הפיסוק.

מתן מענה לתלמידים המתקשים

- התלמידים המתקשים זקוקים להתנסויות חוזרות ונשנות בשפה הכתובה כדי שייחשפו לצורות הלשוניות האופייניות לה ויטמיעו אותן, כגון: כינויים חבורים, מילות קישור מגוונות, משפטים מורכבים, שמות תואר שנגזרו משמות עצם. לפיכך יש לדאוג כי תלמידים אלה ירבו בקריאה של טקסטים מגוונים מעולמות שיח שונים ותוך כדי כך להפנות את תשומת לבם לתופעות הלשוניות הבאות לידי ביטוי בהם.
- הבנה תחבירית היא אחד ממוקדי הקושי של התלמידים המתקשים. לפיכך מומלץ:
 - ללמדם לפרק משפטים ארוכים ומורכבים המופיעים בטקסט נלמד כאמצעי להפקת משמעות. מומלץ לסייע להם גם בהבנת היחסים בין חלקי המשפט.
 - חשוב ללמדם להישען על מאזכרים במהלך הקריאה וההפקה של טקסטים כתובים.
 - חשוב לחזק את הבנת תפקידן של מילות הקישור ולעזור להם לזהות באמצעותן את הקשר הלוגי בין משפטים בטקסט נתון, כגון: קשר של ניגוד, השוואה, הוספה, סיבתיות.
 - להתנסות בקטעים הכתובים בצורות CLOSE שונות: CLOSE שמושמטים בו חלקי דיבור, כמו שם עצם או פועל; או CLOSE שמושמטים בו מילות קישור המבטאות זמן, מקום, סיבה, תכלית ועוד.
 - לתרגל צירוף של שני משפטים קצרים ונפרדים שאפשר לקשר ביניהם וליצור משפט אחד המבטא יחס כלשהו בין שני החלקים.
- יישום הידע המורפולוגי (הטיה וגזירה של מילים מאותה משפחה) הוא מוקד קושי נוסף המתגלה בקריאה, בכתיבה ובדיבור. הטיפול בידע החסר ייעשה על ידי התנסות בגזירה ובהטיה של מילים נבחרות בתוך הקשר, כגון: לאחר קריאת קטע של דיווח על אירוע או על התרחשות מסוימת (הכתוב בזמן עבר), אפשר להציע לכתוב המלצות להימנעות מאירוע מעין זה (המלצות שיהיו כתובות בזמן עתיד). בתהליך הוראה מעין זה מתרחשים תהליכי המרה של פעלים מזמן עבר לזמן עתיד בהקשר שהוא רלוונטי ולא טכני.
- מומלץ להציע מטלות כתיבה שבמסגרתן יוכל התלמידים המתקשים ליישם את הידע הלשוני שרכשו, לדוגמה: לסייע להם להמיר את הצורות השכיחות בשפה הדבורה לצורות ההולמות את השפה הכתובה: כינויים חבורים, משפטים מורכבים וכד'.

מתן מענה לתלמידים המצטיינים

- עידוד התלמידים לקריאה ולכתיבה של חומרי קריאה מאתגרים שבהם באות לידי ביטוי התופעות הלשוניות שרכשו. מומלץ לעודדם לפתח משחקים ומשימות מאתגרות לכלל התלמידים.

9. שילוב מיומנויות אורייניות בתחומי הדעת

כשירותם האוריינית של הלומדים בשפת אם מהווה בסיס משמעותי גם לתחומי הדעת האחרים. הקריאה, הכתיבה, ההאזנה, הדיבור והידע הלשוני הם תהליכים שבאמצעותם נלמדים הנושאים בתחומי הדעת השונים, והם אף מתפתחים ומשתכללים במסגרתם

הטקסטים הלימודיים בתחומי הדעת, כגון גיאוגרפיה ומדעים, הם לרוב טקסטים עיוניים המאופיינים בארגון מהכלל אל הפרט ומהידע המוכר אל הידע החדש, והם בעלי מבנים לוגיים שונים. לעתים טקסטים אלה מלווים בקטעי טקסט נוספים מקדמי ארגון, כגון: כותרות משנה וחלוקה לפסקאות. הטקסטים כוללים לעתים גם טבלאות, תרשימים ותמונות.

בטקסטים הלימודיים נדרשים הקוראים להישען על הידע שלהם בנושא התוכני. בקריאה מסוג זה נדרש להכיר את המבנים התחביריים הנדרשים ואת מבנה השיח האופייני.

מטלות הכתיבה בתחומי הדעת דורשות מן התלמידים כתיבה עיונית המאופיינת במבנה מסוים, בקשרים לוגיים מתאימים ובאוצר מילים מתאים.

לפיכך חשוב שמורי השפה יבחרו טקסטים מתחומי הדעת השונים כדי לפתח במסגרתם את המיומנויות ואת האסטרטגיות השפתיות של התלמידים, ובו בזמן המורים מתחומי הדעת ידרשו את יישומם. שיתוף פעולה בין המורים חיוני לקידום המיומנויות האורייניות.

עקרונות לתכנון ההוראה

- לעתים מורי השפה מלמדים גם תחומי דעת נוספים. במקרים אלה חשוב לכוון את התלמידים ליישם את האסטרטגיות שנרכשו בשיעורי השפה גם בתחומי הדעת האחרים. במקרים שמורי השפה אינם מלמדים את תחומי הדעת האחרים, יש ליצור שיתוף פעולה בין המורים בתחומי הדעת השונים לבין מורי השפה על מנת לסייע ביישום מיומנויות ואסטרטגיות של השפה במקצועות הלימוד השונים.
- מומלץ לתכנן יחידות הוראה המשלבות בין מטרות השפה לבין מטרות תחום הדעת במקצועות השונים. בתכנון המשולב יש להתבסס על המאפיינים הייחודיים של תחום הדעת.
- מומלץ למורים בתחומי הדעת להבליט בהוראתם את דרישות המקצוע הגלויות והסמויות וללמד את התלמידים להתייחס אליהן באופן מפורש בתהליך ההתמודדות עם טקסט נתון. השפה במקרה זה משמשת אמצעי ואינה מטרת ההוראה.
- במסגרת השיעורים בתחומי הדעת מומלץ להפנות את תשומת לב התלמידים לאסטרטגיות שסייעו בקידום יכולות הבנת הנקרא ויכולות הכתיבה.

המלצות לדרכי הוראה

- המורים לשפה יסייעו לתלמידים להתמודד עם טקסטים ומטלות המאפיינות את תחומי הדעת ויכוונו את ההוראה בהתאם לנדרש בכל תחום, כגון: להסביר, לדווח, להמליל נתונים, להשוות ולסכם.
- המורים בתחומי הדעת יכוונו את התלמידים להשתמש בכישורים האורייניים שרכשו במסגרת שיעורי העברית גם בקריאה ובהפקה של טקסטים כתובים ודבורים במסגרת שיעוריהם.
- המורים בתחומי הדעת יקצו זמן ויעודדו את התלמידים לקריאה עצמית של טקסטים הנדרשים בתחומי הדעת (קריאה קולית או דמומה). רצוי להימנע במידת האפשר ממסירת המידע במקום למידתו מקריאה עצמית של הטקסטים.
- המורים בתחומי הדעת יקצו זמן בשיעוריהם להקניית אוצר מילים ומושגים הייחודיים למקצוע הלימוד ויכוונו את התלמידים להשתמש בכלים שרכשו על מנת להפיק משמעות מן הטקסטים.
- פירוט נוסף של פעילויות להוראה מפורשת נמצא בפרקים העוסקים בהפקת משמעות מטקסטים בעולם השיח העיוני (יעד 2), בהרחבת אוצר המילים (יעד 5), בקידום תהליכי כתיבה (יעד 6), ובפיתוח ידע לשוני ומטה-לשוני (יעד 8).

התנסויות של תלמידים

- חשוב לעודד את התלמידים להתנסות בקריאה עצמית (דמומה וקולית) מרובה, בבית הספר ובבית, של טקסטים רציפים ובלתי רציפים בהקשר ליחידות ההוראה הנלמדות בתחומי הדעת.
- התלמידים ישתמשו בכישורים שרכשו במסגרת שיעורי העברית גם בקריאה ובהפקה של טקסטים כתובים ודבורים במסגרת תחומי הדעת.
- התלמידים ישתמשו בידע שרכשו על הרכיבים הלשוניים בתהליכי הבנת הנקרא ובתהליכי הפקה של טקסטים בתחומי הדעת השונים.
- התלמידים יתנסו במטלות מקדמות שפה האופייניות למקצועות הלימוד, כגון: סיכום, השוואה, כתיבה טיעונית, הכללה, מתן הסבר.
- התלמידים יתנסו במשימות המקדמות את מיומנויות המאה ה-21 גם בתחומי הלמידה בסביבה עתירת טכנולוגיה.

10. התנסות עצמית בביצוע משימות אורייניות בבית ובכיתה

אחת המטרות החשובות בתהליך ההוראה היא לפתח אצל התלמיד מסוגלות ללמידה מתוך הכוונה עצמית.

אסטרטגיות להכוונה עצמית כוללות את היכולת של התלמיד לחשוב באופן ביקורתי ולבחור במיומנויות המתאימות למטרותיו כדי ללמוד, כדי לפתור בעיות, כדי לתכנן, כדי להעריך ועוד. תלמיד בעל מכוונות עצמית יוכל גם לבקר את ביצועיו ובמידת הצורך לתקן את עצמו.

לאסטרטגיות אלה יש השפעה על היכולת של התלמיד לבצע משימות אורייניות בבית ובכיתה, ביצוע המושפע גם מן המוטיבציה של התלמיד ומן האמונות והעמדות שלו כלפי עצמו כלומד.

לאור זאת חשוב להציע לתלמידים משימות לעבודה עצמית כחלק מטיפוח החינוך הלשוני. משימות אלה מסייעות בהפנמת המיומנויות והאסטרטגיות הנדרשות בכיתות ה', ובו בזמן הן תורמות לפיתוח אסטרטגיות יעילות להכוונה עצמית.

בנוסף, משימות אלה הינן אמצעי מרכזי בידי המורה למעקב רשום ומתועד אחר התקדמות התלמידים.

המלצות לדרכי הוראה

- המורים יכינו משימות לעבודה עצמית בכיתה ובבית, המתאימות לנדרש בכיתות ה' ויביאו בחשבון את השונות בין התלמידים.
- המורים יוודאו שהתלמידים מבינים את המשימות והם יודעים כיצד לבצע אותן תוך תכנון ובקרה.
- המורים יעוררו ויפתחו את רכיבי הידע הנדרשים מן הלומדים לביצוע המשימות, ובכלל זה:

- **ידע על עצמם** – יכולותיהם, חולשותיהם, הרגלי הלמידה שלהם ועוד.
- **ידע על המשימה** – היכולת לזהות את מטרת המשימה, את רכיביה ואת התוצר הנדרש.
- **ידע על מגוון של אסטרטגיות ומיומנויות**, כגון: חיפוש יעיל בטקסט, דליית מידע מכמה מקורות מידע ומיזוגם, התאמת סוג הקריאה למטרות ביצוע של המשימות.
- **ידע על אודות הנושא הנלמד**
- **ידע על שימוש במחווים** או בכלי הערכה אחרים במהלך העבודה.
- **ידע על מקורות זמינים** שאפשר לפנות אליהם לקבלת עזרה או להתייעצות בעת הצורך.
- המורים ידגימו את האסטרטגיות היעילות **להשגת המטרה המצופה**, יסבירו את תרומתן ואת השלבים להשלמת המשימה.
- המורים יוודאו שהתלמידים מודעים לקריטריונים שעל פיהם תוערך המשימה.

- המורים יגיבו, בכתב ובע"פ, למשימות אלה תוך ניהול מעקב צמוד אחר התקדמות התלמידים.

התנסויות של תלמידים

- התלמידים יתנסו בביצוע משימות עצמאיות בכיתה ובבית.
- התלמידים יפתחו אסטרטגיות להתמודדות עצמית עם מטלות מורכבות תוך היוועצות עם עמיתים.
- התלמידים יתנסו בתהליכי שיפור המשימות שהפיקו בעקבות בקרה עצמית שלהם ובעקבות משוב של מורים או עמיתים.

מתן מענה לתלמידים המתקשים

- המורים יעודדו את התלמידים להתנסות עצמית.
- המורים יפרקו משימות מורכבות למשפטי הוראה פשוטים, ובמידת הצורך יבררו אם התלמידים יודעים את משמעויותיהן של מילות מפתח החיוניות לתפקוד יעיל במשימה.
- המורים יאפשרו לתלמידים לבצע את המשימות בשלבים ויספקו משוב לאחר כל שלב.
- המורים יעודדו את התלמידים להמליץ את מחשבותיהם ואת שלבי התכנון של מהלכיהם לביצוע המשימה. אפשר לכוון את התלמידים בעל-פה או בכתב באמצעות שאלות מנחות, כגון: "מה לדעתכם צריך לעשות כדי...?", "מה יהיה השלב הבא...?" אפשר לעשות זאת בעזרת כרטיסים מיוחדים המנוטים את התלמיד במהלך שלבי העבודה.
- המורים יציעו משימות חדשות המשלבות רכיבים משימות קודמות, כדי לאפשר לתלמידים התנסויות חוזרות בדרך מגוונת. הם יעודדו את התלמידים להשתמש בידע שצברו ובהתנסויותיהם הקודמות כדי לבצע את המשימה.
- המורים ישתדלו לפתח בקרה עצמית בקרב התלמידים ויעודדו אותם להסביר את תשובתם למשימה ולבדוק את מידת ההתאמה בין התוצר לדרישות המשימה.

מתן מענה לתלמידים מצטיינים

- התלמידים המצטיינים יתנסו בביצוע עצמאי של משימות מורכבות ומאתגרות בכיתה ובבית. חשוב להציע לתלמידים אלה לבחור במשימות שמעניינות אותם ולאפשר להם להשפיע לא רק על תהליכי הלמידה שלהם אלא גם על מטרות הלמידה והנושאים שיעסקו בהם.
- כדאי להזמין תלמידים אלה לבצע משימות בדגם של למידת עמיתים ובכתיבה שיתופית.
- אפשר לגוון את ההוראה לתלמידים אלה ולאפשר להם לפעול גם מחוץ לסביבת הכיתה, למשל להפנותם ללמידה בסביבה מתוקשבת או בספרייה.
- הצעות מפורטות יותר אפשר למצוא בפרקים הקודמים.

תקשוב

חשוב שהתלמידים יצברו ניסיון גם בהתנסויות המעוגנות בסביבה אינטרנטית.

היבטים להתבוננות אפשרית בשיעורי עברית בבית הספר היסודי

מותאם לכיתות ב-ו

הכלי פותח במחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי

מנהלת המחלקה:

אתי בוקשפן

צוות המחלקה:

אודיה מל, איילה זהבי, אילנה מסט, אירית כהן, גילה קרול, יעל
נדלר, לימור לוויט, שלי וייסמן ושרה הופמן .

היבטים להתבוננות אפשרית בשיעורי עברית בבית הספר היסודי (מותאם לכיתות ב- ו)

מבוא

הכלי להתבוננות בשיעור עברית בבית-הספר היסודי פותח על-ידי צוות המחלקה למיומנויות יסוד באגף לחינוך יסודי.

הכלי נועד לעזור לגורם המקצועי (מדריך, רכז מקצוע ומנהל) בבואם לערוך תצפית בשיעור עברית בבית-הספר היסודי בעיקר בכיתות ב- ו, לאחר סיום תהליך רכישת הקריאה בכיתה א.

הכלי בנוי מהיגדים המכוונים את עורך התצפית להתבוננות בהיבטים הרלבנטיים של הוראת השפה בשיעורי העברית בבית הספר היסודי, ויש בו כדי לסייע בשיחת המשוב המקצועית והמקדמת הנערכת בעקבות התצפית.

בשיעור העברית המורה והתלמידים עוסקים בהיבטיה השונים של השפה: הם קוראים, כותבים, מבינים ומשוחחים. תפקיד המורה הוא לקדם את הכישורים השפתיים של התלמידים שישרתו אותם לצורכיהם בנסיבות תקשורתיות של קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה. לפיכך חשוב שההוראה תהיה מכוונת למימושן של מטרות שפה ברורות שבאות לקדם את אופנויות השפה בעולמות השיח השונים. מטרות ברורות יכתיבו את דרכי ההוראה, את פעילויות ההוראה והתיווך וכן את אופני ההערכה.

הכלי לצפייה בשיעורי עברית מחולק לארבעה חלקים. החלק הראשון מציג תבחינים כלליים לכל שיעור עברית, ושלושת החלקים הבאים מציגים תבחינים המאפיינים הוראה הממוקדת בכל אחת מאופנויות השפה - קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה. התבחינים מתייחסים הן אל פעילויות ההוראה של המורה ומטרותיהן והן אל התנהגויות ותוצרי הלמידה של התלמידים. תבחינים אלה מעוגנים בתכנית הלימודים בחינוך לשוני לבתי-הספר היסודיים (תשס"ג), על עקרונותיה וההישגים הנדרשים המוגדרים בה, וכן בתכנית ההוראה להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות ג-ד (תשע"א), ובתכנית להטמעת יעדי החינוך הלשוני בכיתות ה' (תשע"ב).

באמצעות הכלי ושיחה מקדימה מומלץ לצופה לנסות לברר עם המורה באיזו מטרות שפה ממוקד השיעור (קריאה, כתיבה, האזנה, דיבור, ידע לשוני).

יש לציין כי אין הכרח שרצף השיעור הנצפה יהיה זהה לסדר הופעת התבחינים בכלי. כמו כן ייתכן כי רק חלק מן התבחינים ישתקפו בשיעור הנצפה.

הרכיבים המתקיימים בכל שיעור עברית

תבחינים	הנושא	
אפשר לזהות בשיעור את מטרות התוכן.	מטרות השיעור	
אפשר לזהות בשיעור את מטרות השפה.		
תהליך ההוראה מכוון להשגת מטרות השפה.		
מטרות השפה וההקשר התוכני ברורים למורה ולתלמידים.		
אפשר לזהות את הסוגה והאופנות שבמיקוד.		
אפשר להבחין כי השיעור הוא חלק מרצף לימודי ברור .		
אפשר לזהות כי השיעור הינו יחידה שלמה העומדת בפני עצמה.	מהלך השיעור: ארגון זמן ולומדים	
לשיעור יש מהלך רציף שקשריו ברורים למורה ולתלמידים.		
חלוקת הזמן בין חלקי השיעור מאוזנת (כגון: מליאה, עבודה בקבוצות הומוגניות והטרוגניות ועבודה פרטנית).		
מסגרות הלמידה מגוונות ומותאמות ללומדים (מליאה, קבוצות, זוגות, פרטני).	השיח	
ניתן מענה ייחודי ושיטתי לתלמידים שהישגיהם נמוכים מהרמה הנדרשת לבני גילם ולתלמידים מצטיינים.		
השיח מתמקד בנושאים לימודיים (ולא בפרוצדורת ארגונית ומשמעת) המורה מפנה את התלמידים גם איש אל רעהו ולא ממקמת את עצמה כנמענת בלבדית לדבריהם.		
השיח המתנהל בכתה מעודד חשיבה מסדר גבוה וחשיבה רפלקטיבית.		
התלמידים שותפים פעילים בשיח הלימודי והם שואלים שאלות ומביעים את דעתם.		
המורה מאפשרת לתלמידים שהות מספקת לחשיבה.		
תגובות המורה מעצימות את הלומדים ותומכות בהן ומרחיבות את הנאמר.		
המורה מאפשרת לתלמידים רבים ושונים להשתתף בשיח ומעודדת את מי שאינם נוטים להשתתף בו		
כוללת: ספרי קריאה, מילונים, עיתונים, ייצוג תכנים נלמדים, תוצרי תלמידים, נגישות לסביבה מתוקשבת		הסביבה הלימודית
נעשה שימוש באמצעים הדיגיטליים העומדים לרשות המורה והתלמידים.		

בשיעור שבו הדגש הוא על קידום מטרות הקריאה

תבחינים	נושא
הטקסט הינו חלק מרצף הוראה ברור, בעל ערך לימודי מתאים ברמת הקריאות לשכבת הגיל	הטקסט
הטקסט הנבחר מתאים לרמת התלמידים ומכיל פרטים מזדהים של מקור ושל שם המחבר. טקסט מצולף שח ספרותי יהיה כאלף צרף אסתטי. טקסט מצולף שח ציוני יצאוד בקריטריונים של דיוק מדעי.	אסטרטגיות לקידום הפקת משמעות מטקסטים
פעולות ההוראה והלמידה מכוונות למטרות קריאה ברורות .	
מטרות הקריאה נגזרות ממטרות יחידת ההוראה, מהרכב קבוצת הלומדים ומן הטקסט הנבחר.	
פעולות ההוראה והלמידה בטרם קריאת הטקסט יוצרות קשרים בין הטקסט לבין הידע הקודם של התלמידים לקידום הפקת משמעות מן הטקסטים ולקידום הידע.	
התלמידים מפקים משמעות מן הטקסט באמצעות דרכי קריאה שונות: קריאה קולית או קריאה דמומה בהתאם למטרות שונות.	
פעולות ההוראה והלמידה מכוונות לתהליך הטקסט באמצעות אסטרטגיות ומיומנויות המתאימות לסוג הטקסט, למטרות הקריאה ולידע של התלמידים. (פירוט האסטרטגיות בהתאמה לעולם השיח העיוני והספרותי בתכנית ההוראה להטמעת יעדי החינוך הלשוני לכיתות ג-ד, עמ' 16, 18).	
פעולות התינוך נערכות באמצעות שאילת שאלות המתייחסות למדדי הבנת הנקרא השונים, הזמנה לתגובות ולפרשנויות, הצעות לדיונים וכד'.	
פעולות ההוראה- למידה מדגישות רכיבים לשוניים שנבחרו מתוך הטקסט. התלמידים מתנסים בפעילות להפנמת הידע הלשוני.	
פעולות ההוראה- למידה מדגישות התייחסות להרחבת אוצר מילים נבחר. התלמידים מתנסים בשימוש באוצר המילים הנלמד בדיבור ובכתיבה.	
במהלך השיעור התלמידים קוראים, דנים וכותבים כחלק מתהליכי הפקת המשמעות מן הטקסט.	
התלמידים מתנסים בחלק מן השיעור בעבודה עצמית סביב מטלות הקשורות בהפקת משמעות מן הטקסט / טקסטים (יכולים להיות גם טקסטים דיגיטליים).	
התלמידים מסכמים את הלמידה שלהם בנוגע לרעיונות של הטקסט, לעמדותיהם ו/או להנאתם מקריאת הטקסט.	תוצר ההוראה והלמידה
התלמידים מסבירים מה למדו בשיעור מבחינת התוכן ומבחינת מיומנויות השפה	
התלמידים מסבירים את אסטרטגיות הקריאה שהשתמשו בהן בקריאת הטקסט.	
במחברות התלמידים יש עדויות כתובות לתהליכי למידה להפקת משמעות מטקסטים.	
במחברות התלמידים יש עדויות כתובות ל משוב המורה/עמיתים על תהליכי הלמידה .	
בפעולות ההוראה לקידום הקריאה ניתן מענה ייחודי לתלמידים מתקשים ולתלמידים מצטיינים . המענה מתבטא בפעולות ההוראה ובמטלות להתנסות עצמית של התלמידים וביצירת מסגרות מתאימות.	מתן מענה לשונות

בשיעור שבו הדגש הוא על קידום מטרות בכתיבה

תבחינים	נושא
<p>מטלת הכתיבה קשורה ליחידת הוראה המעוגנת בנושא נבחר או לנושא שעלה בכיתה ומזמן כתיבה, לנושא לימודי שקשור לתחום דעת או שהיא באה בעקבות דיון שהתקיים סביב נושאים חברתיים או אקטואליים.</p> <p>המורה מציגה בכתב מטלה לכתיבה/שאלה בעקבות קריאת טקסט. המטלה/השאלה מנוסחת כך שאפשר לזהות בה את מטרת הכתיבה ואת הנמענים.</p> <p>(המטלה גם יכולה להיות עצמאית, לא בזיקה אל טקסט מסוים, או כתיבה שיזם התלמיד למטרותיו התקשורתיות)</p>	<p>נסיבות הכתיבה</p>
<p>פעולות ההוראה והלמידה מכוונות למטרות כתיבה ברורות מתקיימות פעולות הוראה- למידה לפיצוח מטלת הכתיבה בעת הצורך</p>	<p>אסטרטגיות לקידום תהליכי כתיבה</p>
<p>פעולות ההוראה והלמידה בטרם כתיבת הטקסט מכוונות לעורר רעיונות לכתיבה ויוצרות קשרים בין התוצר הנדרש, לבין הידע הקודם של התלמידים לבין נושא יחידת ההוראה.</p>	
<p>מתקיימות פעולות הוראה- למידה לתכנון מרכיבי הכתיבה: תוכן, מבנה, לשון של התוצר הנדרש.</p>	
<p>במהלך השיעור התלמידים מתנסים בכתיבה בהתאם למטלה.</p>	
<p>המורה והתלמידים מקיימים פעולות משוב הוליסטי על תוכן הדברים ובירור אם כוונות הכותב הובהרו, או מחוון המתאים למטלה ולגיל הלומדים. המחווה בוחן את היבטי הכתיבה השונים.</p>	
<p>פעולות ההוראה- למידה מדגישות רכיבים לשוניים שנבחרו לקידום תוצרי הכתיבה בהתאם לקשיים או לשיבושים שעלו מכתבת הילדים. התלמידים מתנסים בפעילות להפנמת הידע הלשוני.</p>	
<p>פעולות ההוראה- למידה מכוונות להרחבת אוצר מילים באופן שיספר את איכות הטקסטים שכתבו הילדים. התלמידים מתנסים בשימוש באוצר המילים הנלמד בכתיבה.</p>	
<p>המורה מדגימה איך לשכתב חלקים מן הטקסט של תלמידים בודדים תוך התייחסות לתוכן, למבנה וללשון (המרות לקסיקליות, תיקון מבנה של משפט, רצף רעיוני, כתיב, כתב ופיסוק, שימוש במחשב לצורך עריכה). התלמידים מיישמים את עקרונות ההדגמה בתוצרי הכתיבה שלהם.</p>	
<p>במהלך השיעור תלמידים דנים, כותבים וקוראים כדי לקדם את תוצרי הכתיבה של עצמם ושל עמיתיהם.</p>	
<p>לצד תוצרי הכתיבה של התלמידים קיימות עדויות כתובות למשוב המורה או העמיתים במשך תהליך הכתיבה (התגובות מצויות או במחברות או בקבצים האישיים של התלמידים).</p>	
<p>התלמידים יודעים להסביר את תהליך הלמידה שעברו.</p>	
<p>קיים תיק תיעוד של תהליכי כתיבה (טיטות) שהופקו במסגרת מטלות כתיבה ארוכות טווח וקצרות טווח (במחברת או בקבצים אישיים).</p>	
<p>בפעולות ההוראה לקידום הקריאה ניתן מענה ייחודי לתלמידים מתקשים ולתלמידים מצטיינים. המענה מתבטא בהוראה מפורשת של המורה ובמטלות להתנסות עצמית של התלמידים.</p>	<p>מתן מענה לשונות</p>

בשיעור שבו הדגש הוא על קידום מטרות בהאזנה ובדיבור

תבחינים	נושא
הפקת טקסט דבור מתוכנן (סיפור, דיווח, רשמים, המלצה, דיון) מתקיימת בהקשר לנושא רלוונטי.	נסיבות השיחה / הפקת הטקסט הדבור
פעולות ההוראה והלמידה מכוונות למטרות שיח ברורות .	אסטרטגיות לקידום כישורי הדיבור וההאזנה
פעולות ההוראה והלמידה בטרם הצגת נושא או סוגיה בפני קבוצה של לומדים מכוונות לעורר רעיונות ויצרות קשרים בין התוצר הנדרש לבין הידע הקודם של התלמידים לבין נושא יחידת ההוראה.	
מתקיימות פעולות הוראה- למידה שבהן התלמידים מתנסים בתהליכי תכנון להצגת רעיונותיהם בדיבור תוך חשיבה מושכלת על התוכן, על המבנה, על לשון הטקסט הדבור ועל אופן הצגת הדברים).	
פעולות ההוראה- למידה מכוונות לאסטרטגיות ומיומנויות של דיון (שימוש במצגת, וכד')	
המורה מדגימה כיצד להשתלב בדיון.	
התלמידים מיישמים את עקרונות ההדגמה בפעולות הדיבור שלהם.	
פעולות ההוראה- למידה מכוונות להרחבת אוצר המילים הרלוונטי להפקת הטקסט הדבור הנדרש.	
התלמידים מתנסים בשימוש באוצר המילים הנלמד.	
במהלך השיעור התלמידים דנים, כותבים וקוראים כדי לקדם את השיח הדבור של עצמם ושל עמיתיהם.	תוצר הלמידה
מוקדש זמן להצגת הטקסט הדבור על נושא או על סוגיה בפני קבוצות של לומדים או בפני מליאת הכיתה.	
המורה והתלמידים בונים מחונן המתאים למטלה ולגיל הלומדים:	
המחונן מכיל רכיבים שונים של היבטי השיח הדבור.	
המורה והתלמידים מקיימים פעולות בקרה באמצעות מחונן לשיפור השיח הדבור. המחונן מתייחס להיבטי שיח שונים ומתאים למטלה ולגיל הלומדים.	מתן מענה לשונות
התלמידים יודעים להסביר אם השיגו את מטרותם כדוברים או כמאזינים .	
התלמידים יודעים לזהות את הרכיבים שהשתכללו בדיבור ובהאזנה שלהם.	
בפעולות ההוראה לקידום הקריאה ניתן מענה ייחודי לתלמידים מתקשים ולתלמידים מצטיינים . המענה מתבטא בהוראה מפורשת של המורה ובמטלות להתנסות עצמית של התלמידים.	